

HIND 40 SENTI

ERK

1934
11/12

K. PETERSON: EBASELGEID JOONI KUTSELADE KORRALDAMISES EESTIS.
O. LOORITS: LIIVI RAHVA ELU JA SURMA KÜSIMUS. / L. A. PUNTI LA:
RAHVUSAATE SÜND JA ARENG 19. SAJANDIL SOOMES. / R. N. COUDEN-
HOVE-KALERGI: EUROOPA JA NÓUKOGUDE- VENE. / K. ELOSTE:
AVALIKULT ARUANDVATE ETTEVÓTETE JÁRELEVALVEST. / KIRJANDUST.

ILMUS 17. JAANUARIL 1935.

ELAV TEADUS

POPULAARTEADUSLIK SEERIA

RAAMAT-AJAKIRI

1935. a. nr. 37-48.

Ilmub 12 numbrit aastas, à 80-120 lk. piltidega.

Toimetus: **A. Anni** — tegev toimetaja, **D. Paigi** — vastutav toimetaja, **K. Konik**, **J. Kõpp**, **J. Lang**, **J. Roos**, **P. Treiberg**, **F. Tuglas**. Tellimishind ühes saatekuldudega: Aastas (12 n-rit) kr. 9.—, poolaastas (6 n-rit) kr. 5.—, veerandaastas (3 n-rit) kr. 2.75. Üksiknumber kr. 1.—. Aasta tellimishind kr. 9.— võib tasuda osakaupa: Tellimisel kr. 3.50, 1. aprilliks kr. 2.50, 1. juuliks kr. 2.—, 1. oktoobriks kr. 1.—. KÕIDE: Ilukõide 12 n-rit kr. 5.—, 6 n-rit kr. 2.50, 1 nr. kr. —.50. Rahvaraamatukogude kõide iga number kr. —.40. Kuulutuste hind: Lehekülj 30 kr., pool lk. 15 kr., veerand lk. 8 kr.

„ELAV TEADUS“ ilmunud nr. 1-36

Suur maailmasõda, Uued teed tervisele, Esimene teekond ümber maailma, Ostarbekohane ja ilus kodu, Vana-maailma hukkumine, Moodne töötehnika ja majanduskriis, Okultism ja teadus, Sissejuhatus politikasse, Jeesuse elu ja õpetus, Energia, Nüüdne maailmapoliitika ja Eesti, Eesti rahvansundi maailmavaade, Kehaehitus ja iseloom, Tehnika võidukäik, Elu ja inimese põlvnemine, Eesti kroonika 1932, Parlamentarism ja Eesti põhiseadus, Iluajad, Lapsepõlv ja iseloom, Rõivastuskunst ja mood, Enesearendus ja edasiõppimine, Itaalia renessanss, Sissejuhatus kunstivooludesse, Romantika ja realism, Lühike eesti kirjanduslugu, Erakonnad Eestis, Uni ja unenäod, Eesti kroonika 1933, Kaugenõgemine, Raamat ja tema sõbrad, Alateadvus ja psühhoanalüüs, Aine saladused, Uued teed toitluses, Elukter igapäevases elus, Jõumasinad, Nüüdsed poliitilised voolud.

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised, Eesti Kirjanduse Seltsi usaldusmehed ja raamatukauplused. Seltsilt otse tellides maksta tellimishind posti jooksvale arvele nr. 20-86 või saata Seltsile kirjas väikeses postmarkides

EESTI KIRJANDUSE SELTS, TARTU, Suurturg 12, tel. 601.

„ERK'i“ tellijaile

Teatame käesolevaga ajakirja „ERK“ lugupeetud tellijaile, et alates 1935. aastast (III aastakäigust) on „ERK'i“ väljaandmine Eesti Rahvuslaste Klubide Liidult üle antud Tallinna Eesti Rahvuslaste Klubile ja et „ERK“ saadetakse 1935. aastal kõigile senisteile tellijaile jooksvalt edasi.

Eesti Rahvuslaste Klubide häälekandja „ERK“, kui iseseisev rahvuslik üld-, majandus- ja kultuur-poliitiline ajakiri, on oma ilmumise jooksul leidnud järjest suureneva kindla lugejaskonna. Alates 1935. a. kolmandat aastakäiku, loodab „ERK“ oma lugejaskonda veelgi suurendada. Selleks palume „ERK'i“ mõttekaaslasi ka omalt poolt soovitada „ERK'i“ tellida kõikidel rahvus-teadlikel eestlasil.

„ERK'i“ kaastööliseks on üle 50 tuntud kultuuri-, majanduse- ja avaliku elu tegelase. See on parimaks tagatiseks „ERK'i“ sisule.

„ERK“ ilmub 1935. aastal 10 numbrit. Toimetuse aadress: Postkast 208, Tallinn.

Tellimishind kr. 3.— aastas palutakse maksa ajakirja „ERK'i“ posti jooksvale arvele nr. 131 või „ERK'i“ usaldus-meestele.

Jaanuar 1935.

ERK'ide Liidu juhatus
Tallinna E. Rahv. Klubi juhatus

ÜLD-, MAJANDUS- JA KULTUURPOLIITILINE AJAKIRI

NR. 11/12.

DETSEMBER 1934

II AK.

EBASELGEID JOONI KUTSEALADE KORRALDAMISES EESTIS.

Inimmõistus ei loo ühtki asutist ilma vastava vajaduseta. Mood, käesoleva sajandi tooniandja, võib siingi olla teatavaks tõukejõuks; kuid mood kui niisugune ei saa olla kunagi püsiv ega tema tekitised kehtvad. Vajadus jääb ikkagi ainsaks tõhusaks teguriks, mis inimõistuse poolt loodud asutistele annab õigustuse ja väärtuse. Kaob õigustus, kaob ka asutis ja selle väärtus, ja kuigi ehk asutis ka selleta jääb püsima, kaotab ta siiski oma sisu ja otstarbe.

Meie siseriiklik elu liigub praegu ümberkorraldamise tähe all. Ka siin tekivad uued asutised. Uue elemendina tungivad meie siseriiklikku ellu kojad. Eelmistest aastatest oleme pärinud Kaubandus-Tööstuskoja (1924) ja Põllutöökoja (1931). Vastsete asutistena on käesoleval aastal kutsutud ellu Inseneridekoda, Arstidekoda ja Rohuteadlastekoda. Loomisel on õpetajatekoda, kinnisvaraomanikekoda ja kaluritekoda. Käivad kuuldused kõrtsimeestekoda loomise kohta. Ametiühingulised töölised on töolistekoda mõttest loobunud ning pidanud paremaks tihedamalt koonduda Ametiühingute Keskliidu ümber, kuna sotsialistid seisavad töolistekoda pooldaval pinnal.

Kodade spontaanne tekkimine näib eeldavat teatavat vajadust rahvamasside, eriti aga rahvakihtide (kutsete) alateadvuses. Kuna riigivõim nende tekkimises asub pooldaval seisukohal kodade seaduspärastamisega, siis saaksime kodade seaduspärase vajaduse selgitada nendele pandud ülesannete esiletõstmisega, nii palju kui see olevate kodade piiratud arvu juures võimalik. Selle saavutamiseks peame katsuma viia kõik tekkinud kojad ühise nimetaja alla, noppides nende mitmekesistest ülesannetest välja ainult need, mis omased kõikidele kodadele. Piltlikult öeldes, peame katsuma selgitada kodade sisu ja tuuma.

Vastavaid seadusi võrreldes leiame kõikidel kodadel olevat kolm ühist ülesannet.

Esiteks: kutsehuvide esindamine ja kaitsemine. Nii on Kaubandus-Tööstuskoja ülesandeks „kaubanduse ja tööstuse alal tegutsevate seltside, ühisuste ja isikute üld- ning eritarviduste esitamine“, Põllutöökojal — „maapidajate kutsehuvide kaitsemine“, Insenerikojal — „inseneride, arhitektide, insener-keemikute ja keemikute kutsehuvide kaitsemine“, Arstidekojal — „arstide kutsealaliste tarviduste esitamine“, Rohuteadlastekojal — „rohuteadlaste kutsehuvide kaitsemine“, loodaval kinnisvaraomanikekojal — „Eesti linnades ja alevites asuvate kinnisvaraomanike majanduslike, ühiskondlike ja poliitiliste huvide kaitsemine“.

Kutsehuvi eeldab teatava kinniselt organiseeritud kutse olemasolu. Sellekohaselt on organiseeritud ka kodad. Nende liikmeskond piirdub ainult teatavas kindlas ja ettearvamääratud kutses tegelevate kodanikega. Kaubandus-Tööstuskojas — ainult eratöösturite ja -kaupmeestega, kaasa arvatud pangandus ja laevandus, kuid välja arvatud kogu ühistegelises liikumises tegevad kaubanduslikud ja tööstuslikud jõud, Põllutöökojas — ainult maaomanikud ja selle tegelikud pidajad kuni 5 ha põllumaaga ja 1 ha aiamaaga, Inseneridekojas — tegelikud insenerid ja arhitektid, keemikud vaid teatavail tingimustel, Arstidekojas — praktiseerivad tegelikud arstid, Rohuteadlastekojas — tegelikud rohuteadlased.

Eelöeldust peame järeldama, et kodad on organiseeritud ühiskondliku kihitise kutsehuvide esitamise ja kaitsmise organid. Ühiskondliku kihitise kutsehuvide kaitsmine ei saa aga inimühiskonnas eeldatav olla ilma teatava võitluseta. Ühiskondlike kihitiste huvid on sageli nii vastukäivad, nii vastuoludesse sattuvad, nii kokkupõrkavad, et võitlus nende eest ja nende pärast on paratamatu. Ja loogiliselt — sõna „kaitsmine“ iseenesest juba eeldab kallaletungi. Kust? Kelle poolt? Teiste ühiskondlike kihitiste poolt nende eluvõitluses parema tuleviku pärast. Seda oleme näinud kuni siiani igal sammul ja sellest võitlusest on tulvil täis inimühiskonna uuem sotsiaaljalugu. Seda võitlust üksikute ühiskondlike kihitiste vahel oleme harjunud kutsuma „klassivõitluseks“. Sääraseiks klassivõitluse organiteks paistavad jäävat ka kodad, kui meie nendele antud põhikorras, seaduses ei leia sätteid selle vältimiseks. Neid sätteid aga me ei leia.

Teise ühise ülesande leiame kõikidel kodadel olevat kutselise o m a a b i. Nii on Kaubandus-Tööstuskoja ülesandeks — „kaubandusele ja tööstusele üldkasulikkude asutuste ellukutsumine“, Põllutöökojal — „talundite korrastamine ja saaduste tootmise edendamine, agronoomilise nõu ja abi andmine, põllumajandussaaduste ja toodete kasutamine ja müügile toimetamine, põllumajanduse alal teotsevate isikute elu ja varanduse kindlustamine, põllumajanduse krediidi korraldamine jne.“, Inseneridekojal — „asutiste ellukutsumine ja ülalpidamine, milliste ülesandeks on koja liikmete ja nende perekondade kindlustamine vanaduse, haiguse, töövõimetuse ja töötaolu puhul“, Arstidekojal — sama, mis Inseneridekojal, ja Rohuteadlastekojal — sama, mis Inseneridekojal ja Arstidekojal, ainult selle vahega, et tähendatud ülesandeid võib koda omal äranägemisel laiendada ka rohudetes töötavatele abijõududele.

Kolmandaks ühiseks ülesandeks kõikidele kodadele on o s a v ö t t s e a d u s a n d l u s e s t o m a l v i i s i l. Selle teostamiseks leidub iga koja sea-

duses säte, mille kohaselt iga koda esitab ja avaldab oma soove tema kutsealasse puutuvate seaduste ja määruste kohta. Nii esitab ja avaldab Kaubandus-Tööstuskoda oma soove kogu kaubanduse ja tööstuse alal ning kogu välisriikidega sõlmitavate lepingute kohta, Põllutöökoda — kogu põllumajandusse puutuvate küsimuste kohta, Arstidekoda — rahva tervishoidu puutuvate küsimuste kohta, Inseneridekoda — tehnilise iseloomuga küsimuste kohta, Rohuteadlastekoda — tervishoiu, eriti aga apteegi ja rohuasjanduse kohta.

Juba eelpool juhtisime tähelepanu asjaolule, et olelevad kojad ei hõlma kõiki tegureid, mis mõõduandvad antud kutsealal. Nii peatusime Kaubandus-Tööstuskoja juures ja mainisime, et selles kojast puudub kogu ühistegelise kaubanduse ja tööstuse tegurite esindus. Vaatamata sellele on praegu olev Kaubandus-Tööstuskoda võimas oma arvamist avaldama ka küsimusis, mis puutuvad ühistegevusse nii laiemas kui ka kitsamas mõttes. Ka teised olelevad kojad ei hõlma kõiki tegureid, mis tegevad antud kutsealal. Peale tegelike arstide on rahvatervishoiu alal tegevad paljud muud institutsioonid ja isikud. Sama võime ka tähele panna muil kutsealadel. Kuid mitte kõik need jõud ei ole pädevad avaldama oma arvamusi kodade kohta antud seaduste mõttes. Muu seas võiksime tähelepanu juhtida asjaolule, mis eriti põllumajanduses omaks määravat tähtsust. See on just seisukoht, mille võiksid omaks võtta põllumajandusse puutuvate seaduste kohta põllumeeste akadeemiline, teaduslik kutse — agronoomid. Viimaste seisukoht, mis tegelikult eviks oma teadusliku pagasi mõttes kaalukama seisukoha kui lihtpõllumeeste seisukoht, peab ametlikult taganema lihtpõllumeeste Põllutöökoda seisukoha ees. Sest just viimase kui kutseala seisukoht ja arvamine on tähtis Põllutöökoda seaduse mõttes. Sisuliselt on see hulga, massi eelistamine ajule.

Eelöeldut kokku võttes peame jõudma järeldusele, et kojad esitavad ja avaldavad oma soove mitte üksi kitsamas mõttes oma kutsealasse puutuvate seaduseelnõude ja määruste kohta, vaid et nad teevad seda ka küsimusis, mis ulatuvad üle tema kutseala kitsa piiri.

Nimetatud kolm ülesannet on ühised kõigile olelevaile kodadele ja moodustavad kodade ühise ülesande, kodade tegeliku otstarbe ja vajaduse keh-tiva seaduse mõttes.

Meil on avalikkuses palju kõneldud kutsealade organiseerimise kutse-eetilise külje suhtes ja katsutud leida kodade ühist ülesannet ka kutse-eetika säilitamises, tervendamises ja tõstmises. Vastavaid seadusi vaadeldes peame aga asuma seisukohale, et see nii ei ole.

Järelevalve kutse-eetika ja kutsetegevuse üle ei ole kodade obligatoorne ülesanne. Selle ülesandega ei tegele mitte kõik kojad. Järelikult peame asuma seisukohale, et seaduseandja ei pea vajalikuks seda ülesannet rakendada kodade ühisesse struktuuri, vaid kodade ellukutsujad, nende vajajad on selle kodade struktuuri võtnud sisse omal vabal soovil ja tahtel.

Nii on Rohuteadlastekoda võtnud enesele ülesandeks valvata kutse-eetika, Insenerikoda ja Arstidekoda — valvata kutselise tegevuse, Kaubandus-Tööstuskoda, Insenerikoda ja Rohuteadlastekoda — kutsekommitee selgitamise, registreerimise ja fikseerimise järele. Absoluutselt ei mingisugust kutse-eetilist tegevust pole võtnud enesele Põllutöökoda. Samuti ei võta enesele mingisuguseid kohustusi kutse-eetilisel alal loodav kinnisvaraomanikekoda.

Huvitava ülesandena on võtnud enesele mõned kojad, tahtes olla valitsus- ja omavalitsusasutistele toetajaks nendele

pandud ülesannete täitmisel. Viimatimainitud kohustuse on võtnud enesele Kaubandus-Tööstuskoda, Arstidekoda ja Rohuteadlastekoda. Põllutöökoda ja Insenerikoda pole seda ülesannet enesele esitanud.

Peale eelnimetatud ülesannete lasub kodadel veel rida tehnilisi ja teaduslikke ülesandeid, mille juures peatumine pole aga nende ridade ülesanne.

Kõike eelnimetatud kokku võttes peame olevaid kodasid seadusega nendele pandud ülesannete järgi iseloomustama kui organiseeritud ühiskondliku kihitise kutsehuvide eest võitlemise (klassivõitluse) organeid, mille ülesandeks on oma kutse (klassi) abistamine ja arvamuste avaldamine nõuandval viisil riigivõimule seaduste ja määruste kohta, mis ei puutu ainult kutselisse tegevusse kitsamas mõttes, vaid mis laiemas mõttes puutuvad kogu sellesse alasse, milles ühe osalise tegurina mitmete teiste tegurite kõrval tegutseb ka antud kutse. Eriülesandena on mõningad kodad võtnud enesele valitsuse toetamise tema ülesannete täitmisel kui ka kutsekommete selgitamise ja fikseerimise, või järelevalve kutsetegevuse üle, või valvamise kutse-eetika järele.

Üldpilt, mille meie kodade ülesannete analüüsimisega oleme saanud, näib suunavat üksikute ühiskondlike kutsekihitiste koondamise, nende erihuvide esiletõstmise ja nende kaitsmise, ehk teiste sõnadega — nende eest võitlemise poole. Saadud üldpilt näib olevat sisuliseks täienduseks meie juba antud ja oleval ühiskondlik-poliitilisele struktuurile poliitiliste parteide näol, millede tegevus viimasel ajal peatatud. Teatavasti nii teoreetiliselt kui ka praktiliselt olid meie poliitilised parteid konstrueeritud klassivõitluse printsiibile. Ühelt poolt kahepalgsed põllupidajate-talumeeste erakonnad, tööliste erakond, majaomanike erakond jne. Väikese-arvulised keskerakonnad olid sisuliselt haritud kutsete ja maaharitlaskonna varjupaikadeks. Puht-riigipoliitilised huvid, mis teatavasti erakondadele peaksid andma nende värvingu ja eriseloomu, puudusid pea täiesti või kui esinesidki, siis teatava vördjana kutsehuvidest puretud ja moonutatud kujul.

Riiki, mis tahab rajaneda kutsetele ja mille üldhuvi tahetakse tuletada üksikute kutsehuvide vahelisest võitlusest, harjutakse tavaliselt kutsuma klassiriigiks. Sageli kiputakse meil klassiriikide hulka arvama ka praegusaja Itaaliat ja Saksamaad, kus samuti on kutsete organiseerimine täies hoos. Üldsuund näib olevat aga seal sootuks teine, kui meil.

Kodade ehitamise üldsuund nii Itaalias kui ka Saksamaal on kokkukõlastatud riikliku üldsuunaga. Esimeses on see fašistlik, teises natsionaal-sotsialistlik ehk nagu seda nimetavad nende oma teoreetikud — orgaaniline. Mõlemas maas on aga kutsealade organiseerimise eesmärgiks klassikutsevaimu puht-materialistliku sihitud ületamine ametialalise kutseteadvuse ja kutsealade eetiliste väärtuste kaudu. Kutsed rakendatakse seal riigiülesannete täitmisele, ja samuti kui maa-alalised ühikud (maaomavalitsused) kutsutakse seal ellu selleks, et kaotada vastuolu seltskonna ja valitsusvõimu vahel, kusjuures omavalitsemine ja riigivalitsemine sulatatakse ühte tervikusse, nii kutsutakse ellu ka kutsekojad, et hävitada klasside vastuolusid ja korraldada kutsete majandustegevust plaani- ja mõistusekohaselt, ilma et hävitada eraalgatust.

Piiratud arvul saadaval:

Ajakiri „ERK“

I aastakäik brošeeritult.

IV + 242 lk. Hind kr. 2.50

III aastakäik brošeeritult.

IV + 204 lk. Hind kr. 3.00

Pealadu: Akadeemiline Kooperatiiv, Tartu, Ülikooli tänav 15.

Loomulikult ei saa olla meile vastuvõetav ei fašistlik ega natsionaal-sotsialistlik riiklik üldsuund. Meie riiklik üldsuund on ette määratud rahvalitluslikuna, demokraatlikuna. Erakondlik-poliitilistel mõjustustel oli ta välja kujunenud klassiriikliku varjundiga. Siia on aga eriti viimase aja poliitika sisse toonud laiaulatusliku korrektiivi. Ja see on rahvusriiklik riigisuund. Kujukalt tõestavad seda viimase aja valitsusjuhtide väljendused — „riiklik üldsuund ja kodanike tahe peab olema kokkukõlas eestluse kõrgete ülesannetega“, „isik oma rahvuse orjamil on kõrgema väärtusega kui oma vabaduse orjamil“ ja paljud teised. Rahvusriiklik riigisuund on aga paratamatus vastuolus nn. klassiriikliku suunaga. Kui viimane eeldab jagamist ja valitsemist, siis esimene põhineb printsibile — kogu ja valitse. Nimetatud kahe vastuolulise suuna vahel ei saa juttugi olla kokkukõlastusest.

Pöördudes tagasi kodade seaduspärase üldsuuna juurde meil praegu, peaksime nentima, et kodade ülesannete ja riikliku üldsuuna vahel valitseb ilmne vastuolu. See vastuolu tuleb aga kaotada. Meil on juba küllalt kurbi kogemusi just klassivõitluse alalt sisepoliitilises elus, et selleks võitluseks mitte luua paralleelseid organeid nii erakondade, mille tegevus küll peatatud, kuid mille tegevus kord ometigi kerkib jälle paratamatult esile, ei ka mitte kutsekodade näol. Ainsaks printsibiks, mis püsib mõistlikkuse ja järjekindluse raamides, oleks ka siin kutsevaimu puht-materialistliku sihituse ületamine ametialalise kutseteadvuse ja kutseau eetiliste väärtuste kaudu. Selle printsibi peame rakendama kutsekodade üldisse struktuuri, kui meie ei taha näha kõikide sõda kõikide vastu, nagu see oli meil kombeks enne. Teisest küljest peame olema raudselt järjekindlad ja asuma seisukohale — kui meie loome oma riiklikku struktuuri kutseteesindused ja kui meie neile anname võimaluse võtta osa seaduseandlusest, siis peame kaotama poliitilisest elust kutsete dubleerivad esindused, see on kutsete ja kihtide poliitilised erakonnad. Pretsedent selleks on meil juba olemas Vabadussõja nimetuse tarvitamise seaduse näol.

Kutsete rakendamine kokkukõllalisse töösse rahvuse kasuks ja poliitiliste voolude vabastamine kutsetegevuse ja kihihuvi nimbusest oleks väärtuslikumaks pandiks meie riikliku elu arengule ja oleks vaidlematult uueks vundamendiks meie riiklikus elus.

Karl Peterson.

LIIVI RAHVA ELU JA SURMA KÜSIMUS.

1.

Meil toimub praegu rahvusvaheliselt suur maailmavaateline kursimuutus ja mitmesuguste poliitiliste, sotsiaalsete kui ka kultuuriliste väärtuste ümberhinnang. Eriti ihaletud ideaaliks on nihutatud rahvustervikluse ja riigitotaalsuse nõue, millele seltsib tavaliselt juhi-printsipi ja autoritaarsuse eelistamine senini ülistatud demokraatialle ja isikuvabadustele. „Uue vaimuga“ käib tegelikult kaasas rida küsimusi, kuidas reguleerida siis ühelt poolt eri voole ühe rahva piirides, kuidas käsitada näit. parteilist tegevust, avalikku arvamist, opositsiooni jne. Teiselt poolt aga kerkib vastuolu ka rahvuse ja riigi tervikluse vahel lihtsalt juba sellepärast, et ei ole ühtki riiki ilma vähemusrahvusteta. Kuidas kuski neid vastuolusid katsutakse lahendada, see paljastab võib-olla kõige tüüpilisemalt eri rahvuste ja juhtide iseloomu, mõtteviisi ja väärtusteadvust. Kuidas suhtub näit. valitsev rahvus oma riigis elavaisse vähemusrahvusis? Kas vaadata neile kui võõrkehadele, kellega pole mingit kooselu võimalust ega tahetki ja kellest vaja saada lahti kas ühtesulatamise või väljasuretamise — ehk moodsate sõnadega — tasa- ja väljalülitamise teel? Või katsutada siiski veel inimsuse, kristliku ligimesearmastuse ja kõrget kultuuritahet eeldava sallivuse rakendamist, millest inimkonna parimad pead juba aastatuhandeid nii viljatult, nii viljatult on jutlustanud?

Eesti rahva poliitiline mõte on aastasadu vana ja seda on kandnud alati demokraatia ja samaväärsuse, vabaduse ja sallivuse ideed. Selles ei saa kahelda keegi, kes vähegi on jälginud meie ja meie hõimlaste vaimsust ja loomingut kuni hämarate ürgaegadeni. Kes tahab olla rahvuslane ja jaksab seejuures püsida e e s t l a s e n a selle sõna olemuslikumas ja õilsamas mõttes, see ei suuda olla sundija, see ei oska olla võimutseja, see ei tohi olla sallimatu. Meie pole ilmapallutajate tõugu. Kuid igavesti aina taganeda teiste toore egoismi eest ja lõpuks väljasuremisele hääbuda me sellepärast ka veel ei tarvitse. Eks ole meid aastasadadeks surutud vaikivasse seisukorda, kuid just passiivne vastupanu võõrale võimule või ideele, jah, see on meile nii vägevaks sisejõuks, et sellega pole mõistnud küllalt arvestada ükski võõras vallutaja ja selle vastu on jäänud jõuetuks kõik meie sobimatud valitsejad. Eks ole meid püüdnud hävitada küll germaani, balti, slaavi hõimud, eks ole nii mõnigi neist paisunud ajaga suurrahvaks ja avardanud oma ala mitme mere poole, aga näe — pisikesel alal Peipsist Läänemereni oleme ikkagi meie peremehed! Teisi hävitama me ei tüki, kuid ennast hävitada kah ei lase — see ainus rahvastevahelist rahu võimaldav elutarkus on meil juba veres ja see kindlustab meile tuleviku igasugu katsumisaegade kiuste. Rahvad aga, kes oma olemuselt on nii kultuuritud, et ei või näha teisi oma kõrval, külvavad viha ja vaenu, sõda ja hukatust, kuni varem või hiljem hukkuvad ka ise.

Sellise selge ja järjekindla maailmavaate juures on meie ainsaks, kuid väga kardetavaks nõrkuseks ebameeldiv tõsiasi, et meie usaldavat ja heatahtlikku suhtumist kasustavad teised kurjasti. Eks pea me seda oma eraelus küll ja küll kogema, et just nn. ligemad sõbrad manguvad meilt alati abi, meelitavad meid suu ees mesikeeli ja ässitavad meid isegi äge-

dasse võitlusse nende kaitseks, kuid unustavad võidu järele meie abi kohe, salgavad meid endid ära või kaevavad meile selja taga hauda. Teesklevad sõbrad ja salakavalad kaaslased on hädaohtlikumad kui vastased. Need, kes meilt kõike tahavad ja võtavad, kuid midagi ei anna, need on ju lõpuks meie kõige julmemad ekspluateerijad ja äraandjad. See kurb elutõde kohustab meid ettevaatlikkusele oma sõpradega ja sunnib tagasihoidlikumalt usaldama iga lahkete nägu ja lipitsevat sõna, see sunnib meid kaaluma ja hindama ennekõike tegusid.

Meie ajaloo kõige traagilisemaks kujuks on Kaupo, liivlaste suuremeelne vanem. Tema ja ta rahva saatus paneb meid tarretama nüüdki veel sajandite järele ja püsib igavesti mõjuva hoiatusena, kuidas me mitte ei tohi toimida. Milles seisab siis Kaupo traagika? — Selles, et tema usaldas sõprust simuleerivaid varisere ja sõlmis nendega liidulepingu, et päästa oma rahvast. Mitte Kaupo polnud äraandja, vaid teda ennast anti ära sihilike töötustega rahust ja maisest taevariigist. Ning just sõbrad, liitlased ja koguni lahingukaaslased olid need, kes juhtisid liivi rahva surmatee otsale, juhtisid teele ja — kihutasid selja tagant veel järjest kiiremale allakäigule.

Ega ometi eesti rahvas hakka käima sama rada ajal, kus õige mitmelt poolt sepietakse salajasi plaane „Balti-ruumi“ haaranguks, unistatakse uuest majanduslikust ja poliitilisest okupatsioonist ja — pakutakse silmakirjaks sõprust, et aga võita meie usaldust?!

2.

Liivlasi on kujuteldud tavaliselt ikka väljasureva rahvana. Mõnikümme aastat tagasi, kui suri viimne liivi keelt kõnelev liivlane Liivimaal, siis kirjutati sellest baltlaste leeris pikalt ja laialt, valati krokodillipisaraid ja tunti südametunnistuse-piina, et on lastud maha variseda ühel sügavate minevikujuurte ja kõrge kultuuriladvaga ilupuul inimkonna kasumetsas. Aga selle puu teise haru kaitseks Kuramaal ei tehtud midagi, vaid jäädgi rahu aega ootama, mil sureb viimne liivlane ka seal, et valada siis jälle viisakuse-pisaraid ja tunda südametunnistuse-piina. Sest kahjatseda on kergem kui hoolitseda. Ja leinata mõistab igauks, aga kes oskab leina ära hoida?

Liivi rahvas ise küll ei ole tahtnud välja surra. Ka lätistumist ei saa kirjutada niivõrd rahvustunde nõrkusele või sootu puudusele, kuivõrd välisetele teguritele (sõja-, katku-, näljaajad) ning kiriku ja aadli järjekindlale survele, kes ei sallinud mehiseid ja opositsioonikindlaid liivi talupoegi ega kalureid, vaid eelistasid ja soodustasid igati paindlikumaid ja roomavamaid lätlasi. Ainult Kuolka maaninal, metsade ja soode taga isoleeritud rannikukülades suutis siis liivlus elujõulisena püsida, kuigi ka siia on topitud läti asunikke kohalike parunite poolt küll ja küll. Kuid vanim põlv praegu elavaist liivlasist on kasvanud siin sellest hoolimata umbkeelsena üles ja on õppinud läti keelt purssima alles koolis. Isegi seda on juhtunud, et üksikud randa asunud lätlased on liivistunud. Ka mina olen kirjutanud mitmeid liivikeelseid tekste lätlaste käest. Üldisemalt on läti keele kõnelemine Liivi rannikul võimule pääsenud alles 1900 paigu ühes uueaja puhangute ja tihedamate välissidemetega (ainult paaris sega-asustusega külas juba varem).

Aga kuni maailmasõjani liivi rahvas pole osutanud veel sugugi väljasuremise, vaid koguni juurdekasvu tendentsi.

Maailmasõda andis liivlusele küll raske hoobi. Rannikult põgenema sunnitud perekonnad elasid mitu aastat laialipillatult võõrakeelses miljöös ja lapsed ei õppinudki enam liivi keelt kõnelema. Ometi aitas ka selle hoobi pareerida rahvuslik äratustöö, mida alustasid siin eesti ja soome hõimutegelased pärast vabadussõja lõppu. Suvel 1920 tegid prof. Kettunen ja nende ridade kirjutaja oma esimese matka liivlaste juurde, millele järgnesid teised pikas reas. Pöördeliseks aastaks osutus rannikuelus 1923, mil rahvuslikult teadlik liivlus organiseerus juba ühiseks rindeks ja pani enda avalikult maksma. Suursündmuseks oli rahvahääletus oktoobris, mis otsustas liivi külade eraldamise iseseisvaks vallaks. Sellele järgnes kohe novembris Liivi Seltsi asutamine ja emakeele õpetuse teostamine koolides. Ka kodus ja külas elustus liivi keele kõnelemine uuesti. Järgnevatel aastail hakkas kujunema liivi rahvuslikku intelligentsi. Ainelistest raskustest hoolimata tungisid noored keskkooli ja mõned jõudsid ülikooli. Palju vaeva ja äpardusi oli oma kooliõpetajate ettevalmistusega, kuni lõpuks kevadel 1934 kolm noort liivlast omandasid Jelgava instituudis õpetajakutse. Liivi Selts asutas külades laulukoore, korraldas pidusid ja koosolekuid, tegi märtsis 1925 kontsertreisi isegi Eestisse ja juunis 1927 õpilaste ekskursiooni muistse Liivi keskusesse Koivajõel, kus sümbolse rünnakuga vallutati uuesti muistne Kaupo maalinn.

Liivi esindajad hakkasid võtma osa ka hõimupäevadest ja kultuurkongressidest Eestis, Soomes, Ungaris. Soomes on liivi esindajad teinud paar korda koguni ettekande-ringsõite mööda maad. Eestis on eriti just saarlased uuendanud tihedamat kontakti Liivi rannikuga ja korraldanud vastastikuseid külaskäike. Eesti-Soome-Ungari ühisel jõupingutusel on asunud liivi seltsimaja ehitamisele, kuigi rahapuudusel pole jõutud esialgu kaugeemale krundi ja materjali muretsemisest. Tänuks abi eest ja ühtekuuluvuse täheks tahavad liivlased oma seltsimaja vundamenti pidulikult panna tüki soome graniidist, eesti paest ja ungari basaldist. Ka on liivlased algatanud idee ühisest hõimupeost suvel 1935 Kuresaares. Ja kuna 1935 tähistab „Kalevala“ juubeli-aastana ühtlasi kogu meie hõimu suurt kultuuripidu, siis tahaksid liivi noored haritlased meeleldi ka oma rahvakese poolt midagi meie kultuurivaradele lisaks pakkuda. Sellele soovile vastu tulles ongi Opetatud Eesti Selts otsustanud avaldada nende ridade kirjutaja koostatud kõite liivi rahvalaule.

Vaimset kontakti hõimurahvastega hindavad liivlased muidugi kõrgelt. Oieti oligi ju E e s t i Liivi uuestisünni esimeseks õhutajaks ja siit läks alguaastail suurim abivool. Eestis on koostatud Liivi Seltsi põhikiri, pandud alus liivi kirjakeelele ja grammatikale, trükitud Emakeele Seltsi kulul viis liivi lugemikku ja esimene vihk liivi algupäraseid luuletisi. Eesti riigivõimadelt, organisatsioonidelt ja seltskonnalt on saanud Liivi Selts korduvalt ainelist toetust, eesti arhitekt Wendach on annetanud Liivi Seltsile majaplaani ja ehituskavad. Eesti lapsed on saatnud Hõimuklubi kaudu alates 1923. a-st igaks jõuluks liivi lastele kingitusi, mille mõju on olnud ikka otse liigutav. Liivi keele ja rahvakultuuri kohta on ilmunud Eestis suuremaid ja vähemaid uurimusi mitmelt eri autorilt.

Otse imeteldavalt üldiseks ja aktiivseks on paisunud viimaseil aastail S o o m e huvi ja abi liivlastele. Juba liivi hümni sõnad ja viis on soomlaste loodud. Prof. Jahnsson ja paljud teised soome isamaalased on koolitanud

omal kulul paljusid liivi lapsi, küll seminarides ja kutsekoolides, täiendus-
koolides ja rahvaülikoolides. Praegu õpib Liivi Seltsi esimehe Vaalgamaa
poeg Helsingi ülikoolis. Ka õpib praegu Soomes rahvusvahelise kuulsuse
omandanud „Liivi kuninga“ andekas poeg. Tema isa oli luuletaja-kaldu-
vustega rahvuslik ja usufanaatik, igatahes mitte nõdrameelne, kes sai enne-
aegset surma läti vanglamüüride vahel. Soomlased ise on teinud korduvalt
ekskursioone Liivi rannikule, on toetanud puudustkannatavaid liivi pere-
kondi, jah, on pannud ametisse isegi kirikuõpetaja, kes käib rannikukülades
liivi keeli jutlustamas. Helsingi hõimuklubi rahalisel toetusel ilmub juba
neljandat aastat ka liivikeelne ajakiri „Līvli“, mida loetakse igalpool ranni-
kul ja millele liivlased teevad innuga kaastööd. Suurimaid teeneid liivlaste
abistamisel on osutanud Suomalaisuuden Liitto, kelle kirjustusel pidi jõuluks
1934 ilmuma liivi lastele esimene emakeelne õpperaamat. Liivi poedi K.
Stalte tõlkes on ilmumas uus testament, kuna kavas seisab ka liivikeelne
lauluraamat. Liivi keelt ja rahvakultuuri on käinud isiklikult uurimas juba
soome keeleteaduse hiilgenimi prof. Setälä, peale tema prof. Voionmaa,
mag. Saarimaa, prof. Kettunen, dr. Penttilä jt.

Kõnelemata ligidasest Eestist ja Soomest on isegi kauges Ungaris
süttinud viimasel ajal haruldane huvi liivi rahva saatuse vastu. Nii näit.
on peetud 19. I 1934 Ungari parlamendihoones pidulik nõupidamine, kus
kõrgemad riigimehed ja hariduselujuhid on seadnud oma rahvuslikuks au-
asjaks liivi hõimu kaitse surmahädaohu vastu. Ungari keelde on tõlgitud
liivi laule ja neile on komponeeritud viise, kuna peatselt on ilmumas paksem
koguteos liivlasist dr. Lukinichi toimetusel. Ungari valitsus on määranud
rahalist toetust liivi seltsimaja heaks ja haridusministeerium on asutanud
stipendiumi ühele liivlasele edasiõppimiseks Ungaris.

Kõige esitatu järgi ei saa enam kahtlust olla liivi hõimu elujõus ja kul-
tuurilises arenguvõimes. Peaksime rõõmu tundma mitte ainult rahvuslas-
tena, vaid ka üldinimlikult: liivi rahvakilluke on suuteline mitmekesisstama
inimkonna palet, rikastama tema kultuurivarasid ja looma uusi väärtusi.

3.

Kui me aga rõõmu asemel praegu siiski tuska tunneme ja liivluse elu-
jõus suure murega isegi kahtleme peame, siis seda küll mitte liivlaste eneste
või nende ligemate hõimlaste pärast, vaid sellepärast, et oleme liiaks unust-
tanud liivlaste kõige ligemad naabrid ja otsesed valitsejad, kelle käes on
Liivi tulevane saatus tegelikult otsustada, kas elu või — surma poole. Me
peame nimelt küsima, mida on siis Eesti-Soome-Ungari kõrval ka Läti
liivlaste heaks teinud ja kuidas suhtuvad liivlastesse lätlased ise. Kas sama
hoolitsevalt, nagu eestlased oma rootsi „vabaõhumuuseumikeste“ vastu,
kuhu voolab Rootsist raha ja kirjandust, uuriijaid ja turiste, keda me koht-
leme suurima lahkuse ja sõbralikkusega? Kas lätlased näevad sama meel-
sasti raha ja kirjavara, uuriijate ja reisijate voolu liivlaste juurde ja hoolitse-
vad liivi vabaõhumuuseumi säilitamise eest? Kas nad on küllalt teadlikud, et
just liivlaste kaudu lätlased on ju õieti veresugulased eestlastele ja soomlas-
tele, et liivlaste kaudu läheb sellepärast ka Läti õigeim sõprustee Eesti ja
Soome südamesse, mida eriti soomlaste poolt neile korduvalt on mõista
antud? Või ei hooli lätlased kõigest sellest mitte kui midagi?

Ka suhtumises liivlastesse avaldub seesama tavaline lätlaste teotsemistaktika ja karakter, mida me juba küllalt hästi tunneme ja liialt palju kogunud oleme: näitelaval nii ja kulisside taga naa. Paraadidel, bankettidel, pidupäevadel, ah, siis on seda sõprust ja südamlikkust, truudusevandeid ja meelitusi nii palju, nii uimastavalt palju, et ... — uimastabki paljusid meie hulgast tuimaks selle vastu, mida tehakse argipäeval, koduses vaikuses, tasapisi ja pisitillu. Ja kui mõni meie hulgast kulisside taha katsub vaadata või paar sõnakestki sellest kõnelda, siis tõstetakse põrgulärmi, et tehakse liiga ja ülekohut, rikutakse sõprust ja truudust, solvatakse au ja sündsustunnet, ah, talitatakse kolmanda riigi huvides ja tahetakse hävitada kõik Balti riigid!!

Kuid faktid ei vajagi kommenteerimist, vaid kõnelgu enda eest ise! — Juba 1923. a. rahvahääletusega otsustatud Liivi vald on jäänud teostamata ning nüüd Liivi valla teostamisele asuda oleks juba hilja. Mispärast? — lihtsalt sellepärast, et maareformi puhul on paigutatud Liivi rannik täis lätlasist asunikke ja selle osava operatsiooniga ongi juba garanteeritud läti keelele lõpulik võit viimses liivluse kantsis. Et lätlased Liivi valla küsimuses passiivsed on olnud, tunnukse arusaadav. Et aga hõimlasedki selles küsimuses õigel ajal küllalt aktiivsed pole tahtnud olla ja ametlikud esindajad (lätlaste näpunäitel?) koguni skeptilist kahtlust on avaldanud, kas liivlaste rahvuslik omavalitsus end majanduslikult ka ära tasub (sic!), — vaat, selline hõimukindralite teguviis ja arusaam rahvuslikust enesekaitsest ei mahu küll kuidagi enam hulkade hõimusõdurite strateegiasse. Aga sõdurid ei juhi ju lahinguid, vaid peavad ainult käske täitma — kas või enesele surmaks. Kui ainult juhid võidule juhtida oskaksid!

Mis puutub liivluse siseellu, siis Liivi Seltsil on tulnud püsivalt väliste raskustega võidelda, alates põhikirja kinnitamisest ja lõpetades seltsimaja ehitamisega, milleks pole saadud Läti valitsuselt senini veel ühtki latti toetust. Liivi keele õpetaja palk oli algul ainult paar latti ja eesti seltskonnal tuli mitu aastat tasu eest hoolitseda, kuni lõpuks koht koosseisu vastu võeti. Kuid noored liivi õpetajad, kes omandasid kevadel 1934 täieõigusliku kutse, ei saanud keegi kohta rannikule, vaid läti koolidesse, kuna üks neist määrati reservõpetajaks koguni Latgalesse. Hoopis ilma kohata on jäetud Soomes õppinud liivi instruktoreid, kellest üks nälgib praegu sõna otseses mõttes töötuna¹⁾. Liivi ajakirja lastakse eeltsensuuriks läti keelde tõlkida, mis nõuab muidugi kahékordset vaeva ja asetab ajakirja edasiilmumise õige suure küsimärgi ette. Ja see küsimärk ähvardab sümboolselt kogu liivlust.

Ometi on lätlastel Riias isegi Liivi Sõprade Selts, kes on võtnud oma ametlikuks ülesandeks õilsa ja tänuväärse hoolekande liivlaste suhtes. Selts annab välja liivikeelset kalendrit ja saadab ajuti oma esindajaid rannikule sooje tundeid väljendama. Nii esinenud Seltsi sekretär ka jaanilaupäeval 1934 liivlaste laulupeol ametliku tervituskõnega, mille ta paberilt maha lugenud ja milles öelnud rängad hoiatused liivlastele: pärast 15. mai riigipööret olevat nüüd Lätis hoopis teine seisukord ja nüüd ei tohtivat enam juttugi olla üle piiri silmapilgutamistest, vaid nüüdsest peale pidavat ka liivlased lojaalsed Latvija kodanikud olema. Tervitus on pahandanud tõsiselt

¹⁾ Nende ridade trükkimisel sain teate, et ta on leidnud enesele lõpuks kohakese Riiga.

mitte ainult liivlasi, vaid ka kohalikke läti haritlasi, kes koos protesteerinud selle vastu. Kõneleja aga läinud politseile kaebama, et teda ähvardatakse läbi peksta! Politsei pole kaebusele käiku andnud, sest see olnud põhjendamata.

Kuna selles üle piiri orienteerumises vihjati ilmsesti liivlaste suhetele Eesti ja Soomega, siis esinesin Riias Läti hariduselu juhi ja ajakirjanduse juhi ees imestuse ja protestiga sellise kahtlustuse puhul, millest paistab välja, nagu ei sooviks Liivi Sõprade Selts eesti-soome teadlaste ja hõimutegelaste töötamist liivlaste juures ega liivlaste vastutulelikkust nendele. Ühtlasi juhtisin tähelepanu imelikule seisukorrale liivi õpetajate kohasaamisel ja küsisin, kas pean informeerima sellest Eesti ja Soome avalikkust järelduste tegemiseks. Kõike seda kahjatseti väga sõbralikult ja lubati vigu parandada, anti lootusi isegi rahalisele toetusele seltsimaja heaks. Lubasin siis minagi omalt poolt ammuigatsetud Läti abi liivlusele ootama jääda ja Eesti-Soome avalikkust mitte asjata ärritada selliste ebameeldivate seikadega, mis meie rahvuslikku tunnet kahtlemata väga kibedasti riivavad. Olen oma liivireisidel alati apoliitiliselt esinenud ega ole seganud end Läti siseasjadesse. Samuti olen kindel, et ka teised soome-eesti uurijad ja hõimutegelased pole käinud Liivi rannikul kunagi poliitikat tegemas, vaid ainult kultuuritööd, mis iialgi pole olnud lätivaenuline.

Olen kannatlikult oodanud, mida lätlased ja kõigepealt Liivi Sõprade Selts Riias teha kavatsevad. Oma kurvastuseks pean aga kahjuks nentima, et tehtud pole midagi. Jah, ainult üks Liivi Sõprade Seltsi juhatuse liige Riias on protestiks sekretäri kõnele Seltsist välja astunud, kuid sekretär ise teotseb seltsis endises suunas edasi. Sellest peame järeldama, et sekretäri ametlik tervituskõne lätlastele südames üsna meeldivat näikse ja et see lätlaste üldist suhtumist tõlgendab, mida vaikiva nõusolekuga heaks kiidetakse. Muidugi ei luba siis ka minu südametunnistus asjast enam vaikida, vaid kohustab asetama Eesti-Soome avalikkust küsimuse ette: kas liivi rahva elu või surm?

4.

Ma ei taha enam asjata jälgida, kes on vastutav liivi rahva surmas, mis on paratamatu, kui oludes ja suhetes ei tule otsekohe põhjalikku muutust. Aga mis põhjalikku muutust võib tulla üle öö! Ma mõtlen ainult sellele veel, milline on eesti rahva tulevane saatus, kui suhetes ei tule muutust. Keda usaldada kui tõsist sõpra? Mida lubada sõpradel teha, mida enam mitte? Kunas on aeg passiivselt vastupanult siirduda aktiivsele enesekaitsele ja kes peab seda algatama, teostama ja juhtima? Kas ei jõua me lõpuks eetilisel küll üsna alandava, kuid enesekaitseks siiski paratamatu järelduse ette: nagu teised meile, nii peame suhtuma ka neile? Aga rõhutagem seejuures selge sõnaga: sellisele järeldusele sunnitakse meid vastu meie endi tahtmist. Ja niipea, kui teiselt poolt parandatakse tehtud ülekohtu, ja muudetakse suhtumist otsekoheseks ja ausameelselt heatahtlikuks, tahame ka meie unustada ajaloo viimased aastad ja varemajad sajandid. Ning alles siis võime ja tohime olla tõesti head sõbrad ja truud liitlased oma naabritele ja vähemusrahvustele.

Kui aga ka nemad seda tõesti tõega tahaksid!

Oskar Loorits.

RAHVUSAATE SÜND JA ARENG 19. SAJANDIL SOOMES.

Aateajaloolise ülevaate juures tuleb muidugi tähele panna, et inimkond selles suhtes moodustab teatava terviku ja et võrratult suurem osa nn. aateist on ühine inimlik pärand ja vaimutoodang. Varemajal ajal, võime öelda — veel möödunud sajandilgi, paari viimast aastakümnet kaasa arvamata, aadete levimine ei olnud nii nohe kui praegu, millal rahvusvaheline informeerimistegevus ja kultuurivahetus on saavutanud enneaimatamatu tähtsuse. Kuid selgi ajal aated levisid ühest maast teise, olgugi et liikumiskiirus oli aeglane, mistõttu aate põhivormist võis kujuneda eri mais omapäraseid harusid. Vaadeldes sellelt seisukohalt rahvusaate sünni Soomes, on kerge konstateerida, et see oli refleksioon Kesk-Euroopa rahvuslikest liikumisist, millised ilmesitusid 18. sajandi viimasel poolel ja saavutasid suurpoliitilise väärtuse Napoleoni sõdade ajal, äratades rahvaid tühistama Napoleoni imperiaalistlike kavatsusi.

Aadete levimise vahendiks oli sellal esmajoones kirjandus, peamiselt teaduslik, kuna ajakirjandus, nüüdisajal nii tähtis tegur, oli seekord veel hoopis vähese tähtsusega. Tõuget andis ka isiklik rahvusvaheline suhtlemine, kusjuures õppereisidele tuleb anda suur tähtsus. Eriti noorte teadlaste välismaised uurimismatkad olid selles suhtes paljuandvad, võtkem näiteks vaid Johan Wilhelm Snellmani areng, millele vististi küll kõige otsustavamalt mõjusid kaasa ta välismaised õpiaastad.

Kuigi Soome rahvusliku liikumise sünnile niimoodi võib otsida ja leida põhja üldeuroopalisest aatearengust ja kuigi võime tõestada, et rahvusaate äratajad olid vastu võtnud mõjustisi välismailt, langeb ikkagi pearõhk sellele, mis Soome sisemistes oludes andis tõuget rahvusaate sünnile, ja tuleb rõhutada neid tegureid, mis põhjustasid aate arenemise eluvõimsaks ja omapäraseks, Soome oludesse sobivaks.

Et rahvusaade oleks elu- ja arenemisvõimne, peab ta olema demokraatlik, see tähendab, rahvusaade ei või vaimustust äratada ei aristokraatiliselt ega kosmopoliitiliselt mõtlevais ringkonnis. Rootsi-Soome riigis elati 18. sajandi viimseil aastakümneil just sellist, rahvuslikus mõttes viljakandmatut aega. Oma üksinduses elav ülemkiht valitses rahva üle, tundes oma võimu täielikkust. Teda elustas prantsuse kirjanduse imetus, ja ta kommetesse vajutas pitseri kõige prantsusliku matkimine. Suur mass tähendas tolele ülemkihile vaid harimatut, barbaarset karja, kellele inimese nimegi peeti liiga ülevaks. Sellises aatevaeses õhkkonnas ei võinud rahvuslikud harrastused idaneda. Pidi sündima reaktsioon, enne kui üldse võidi märkama hakata, mis tähendab rahvuslik ja mis selles rahvuslikus on väärtuslikku ja igale elukõlvulisele indiviidile tugeandvat.

Ja too ärkamine sündis ajaloo abil.

Prantsuse loodusfilosoofi Rousseau' mõjustusel oli Euroopa suuris kultuurmais ärganud huvi algeliste olude ja loodusepäraste, kultuurist puutumata jäänud inimeste vastu. Montesquieu jälle oli avastanud mullapinna, looduse, inimese loomuse, kommete ja vaimutoodangu ning ühiskonnavormide ühtekuuluvuse. Selle tagajärjel hakati üldiselt tajuma rahvaelugi uurimise tähtsust. Macpherson oli saanud avalikkuse ette Ossiani laulud ja võlnud nendega Euroopa noblessi. Saksas Herder kogus näiteid eri maade rahvalulest. Soomlane Henrik Gabriel Porthan, kes elas 18. sajandi lõpp-poolel,

oli tolle uue suuna esindaja põhjamaais, ja tema avaldaski esimesena uurimuse soome rahvaluulest. Tema ja ta õpilaste uurimusi oli pööret toov tulemus. Porthan oli veendunud selles, et Soomel, olgugi vaid kui suurema riigi osal, oli siiski eriline ajalugu, oma rahvus ja keel, ja et soome rahval tuli niimoodi elada omapärasest rahvuslikku elu. Tema tõekspidamiste pooldajaist kasvas 19. sajandi algul eriline koolkond, kellele langes teerajaja ja meeoleolu looja osa. Töö jätkajad asetasid hiljemini tema pärandi olevate olude alusele.

Et mõista õieti Soome rahvusliku ärkamise sündi, peame lähemalt vaatama Soome ühiskondlikku elu 19. sajandil.

Juba 16. sajandil alanud arenemine seisuslikuks ühiskonnaks oli jõudnud oma haripunktile 19. sajandi algul. Seisusliku ühiskonna struktuur oli selgejooneline, piirid eri ühiskonnaklasside vahel järsud, ega olnud neid tasandamas seisuste ringkäik, tsirkulatsioon, mil nüüdisaja ühiskonnas on tähtis osa; ümberpöörduvalt, katsuti mitmelaadiliste määrustega eraldada seisusi üksteisest ja takistada seisustevahelist sugulastumist.

Soome kolm kõrgeimat seisust moodustasid ülemkihi ja olid taolised teiste maade omadega: aadli-, vaimulik ja kodanlik seisus. Nagu mitmel muul Euroopa maal, nii Soomeski neil ühiskonnaklassidel oli igati oma esindus riigipäeval. Nendest allpool oli muu rahvas, põobel, millest vaid maad omandav talupojaklass erines riigipäeval esinemisõigust omavaks rahvaosaks. Seisuste tähtsus oli siiski 1864. aastani riiklikus mõttes tühine seetõttu, et Soome riigipäev ei tulnud kokku kordagi pärast Soome liitmist Vene külge (a. 1809) enne eelmainitud aastat. Seisused olid seega vaid tegeliku tähtsusega ühiskondlik nähtus.

Aadelkond ja ühiskondliku asendi poolest aadlile lähedalseisev mitte-aadlik ametnike klass ning kodanikuseisus eraldusid üsna järsult lihtrahvast. Nende esivanemad põlvnesid suuremalt jaolt muulastest, kuigi hulgas oli palju omamaist elementi ja soomlastest põlvnevaid. Aadelkond koosnes kõrgemaist ametnikest ja suurmaapidajaist ja ta liikmeid teenis ka Vene sõjaväes ohvitseridena. Kõrgem ametkond sattus harva kokku rahvaga, ja maal elavad suurmaapidajad olid hoolikalt isoleeritud, moodustades omaette kinnise seltskonna. Kodanikkond elas peamiselt linnades ja oli märksa arenematum kitsendavate määruste tõttu, mis reglementeerisid eri kutsealasid. Suurim osa kodanikuseisusestki elas ilma siduva kokkupuuteta soome rahvaga. Kodanikuseisuse tähtsus soome rahva arengule oli teiste seisustega võrreldes kaunis tühine seepärast, et Soome olud olid piiratud ja ebasoodsad tugeva ja mõjuvõimsa kolmanda seisuse tekkimisele.

Ülemkihti kuuluva vaimuliku seisuse asend oli vahendav, luues ühendava sideme rahva ja ülemkihi vahel. Usupuhastusest saadik oli vaimulik seisus ülal pidanud ja arendanud rahva keelt oma jutluses ja oli trükkis avaldanud selle vähese soomekeelse kirjanduse, mis oli jõudnud ilmuda 19. sajandi alguses. Juba oma ametilt oli vaimulik seisus igapäevases suhtluses lihtrahvaga. Lutheri õpetuse järgi pidi Jumala sõna kuulutatama e m a k e e l e s. Vaimulikud pidid seega oskama jutlustada ja anda usu asjus juhatast ja õpetust soome keeles. Mitmegi keeleoskus oli küll puudulik, sest koolides ja ülikoolis soome keelt ei õpetatud ega nõutud mingit eksamit soome keele oskuses, kuid sellest hoolimata kirikuõpetajad suutsid täita oma ülesanded rahva keeles. Lisaks oli nii mitmeski kirikuõpetaja perekonnas kodukeeleks soome keel, nii et sellegi poolest kirikuõpetajad olid saavutanud erilise asendi võrreldes teiste kõrgemate klassidega, kus kodune ja seltskondlik keel oli rootsi keel. Vaimulik seisus polnud ka mitte nõnda kinnine

kui aadel, vaid sinna võis tõusta rahvagi seast õppehimulisi noori mehi, kes peale kooliskäimist hakkasid ülikoolis õppima usuteadust. Iseloomustav ongi, et suurim osa neist ülikoolis õppivaist lihtrahva lapsist valmisid teoloogideks ja andusid kirikuõpetaja-ametile. Kirikuõpetajate poegadest enamik hakkas riigiametnikeks, kus neid suurte teenete eest sagedasti tõsteti aadliseisusse, ja perekond tõusis sel teel juba järgmises põlves juhtival kohal olevasse ametnikeklassi. Seisuslik ringkäik Soome ühiskonnas juhtis niimoodi rahva seast vaimuliku seisuse kaudu ühiskonna tipule. See ringkäik oli igatahes aeglane ega suutnud küllalt nobedasti tuua uusi jõude ühiskonna juhtijaks.

Nendest kolmest seisusest, rahva koorekihist, seisis allpool suurearvuline lihtrahvas, kust vaid maaomanikud-talupojad eraldusid eri seisuseks ja riiklikult tegevusvõimeliseks klassiks. Lihtrahva seisund polnud kiiduväärt bürokraatlikult valitsetud maal. Ametnikkond oli Rootsi võimu ajal harjunud omavoliga, sest Soome oli riigi keskkohast kaugel ja keskvalitsuse valve seetõttu nõrk. Vene võimu alla siirdumisega ei tulnud seisukorda mingit muutust, vaid rahvas jäi edasi täiesti ametnikkonna meelevolda. Seda asjaolu kindlustas veel see, et riigipäeva ei kutsutud kokku poole sajandi vältel, nii et rahva hääl selgi teel ei võinud pääseda kuuldavale.

Rahva seisukorda nõrgendas veel kõige enam asjaolu, et soome keelel polnud mingeid õigusi. Ametlikuks keeleks oli rootsi keel, ja kõik riigi asjad aeti mainitud keeles. Näiteks kohtupidamis- ja protokolli-keeleks oli rootsi keel. Kohut mõistev kohtunik sai enamasti puudulikult aru kohtualuste keelest ja tagajärjed olid muidugi selle kohased. Kohtu otsusedki kuulutati välja rootsi keeles ja rahvale anti kätte rootsikeelsed aktid, millest midagi aru ei saadud. Juhtus mõlemapoolseid väärmõistmisi ja ikka oli rahvas see, kes kannatas. Riigivõimu ja rahva vahel ei võinud neis oludes tekkida usaldust, mis oleks olnud terve arengu pea-eelduseks. Vastupidi, rahvas muutus umbusklikuks. Ta aimas riigivõimu ja ametnikkogu tegevuses teadlikku püüet rahva kasutamiseks. Soome suurim kultuuriajaloolane Gunnar Suolahti annab rahva suhtumisest ülemkihisse järgneva jõulise ülevaate: „Kirikuõpetaja tähendas talupojale usundit, politseiülem ja kohtunik seadust. Talupoeg veeris ustavalt oma katekismi, kuulas ära kirikus püsti seistes ülemuse kuulutused ja paljastas alandlikult pea härrasmehe vastutulekul. Kuid sügavaimal asus temas ikkagi kahtlus, et kirikuõpetaja, politseiülem ja kohtunik oma kardetud ja austatud ametites püüavad temast enesele kasu saada nii palju kui iganes võimalik.“

Nii järsujooneline oli Soome ühiskond. Omavahelise usalduse puudus ja erimeelsus tegid ta võimetuks ühiskonda vapustavate jõudude vastu.

Viimaseist oli Vene riigivõimu surve kõige ähvardavam. Soomele oli rahutegemisel (1809. a.) antud märksa avaram autonoomia, nii et Soome ise sai määrata oma sisemisi asju. Soome oli „tõstetud rahvuseks rahvuste hulka“, nagu soome ajalookirjutajad pisut liialdades on öelnud. Samuti oli Soomele ta põhiseadusega tagatud rahvaesindus, kuid seda punkti ei täidetud — nagu juba nimetasin — viiekümne aasta kestel. Venemaaga ühine oli valitseja, kel Soome suurvürstina oli viimane sõna maa asjus, ühised olid veel maakaitse- ja välisasjad.

Selline dualism administratsioonis pidi tekitama konflikte, ja neis pääsis ikka „tugevama õigus“ võidule. Neis oludes ei teinud Vene riigivõimule mingit raskust Soome muutmine bürokraatlikult valitsetud autonoomseks territooriumiks; ja tulevikule mõeldes ei näinud olevat mingit takistust muuta

Soome — ta ühiskonna võimetuse tõttu — Vene riigi külge liidetavaks maa-konnaks, mis siis lõplikult venestataks.

Kas olla, või mitte olla, see küsimus puudutas valusalt soome rahvast ja soome ühiskonda 19. sajandi kestel.

Rahvuslikule iseteadvusele ärkamine ja ühiskonna uuendamine, demokraatiseerimine olid Soome säilimise esimesi tingimusi. See aga eeldab teatud kultuurilist taset, mis peab olema nii kõrge, et ta võib ellu kutsuda teatud tasemel oleva rahvusliku kirjanduse, küllalt võimsa harrastuse rahva keele, mineviku ja oleviku vastu, ja eeldab veelgi ühte asjaolu, mil eriti Soomes on olnud otsustav tähtsus: rahvas peab olema sellisel kultuurilisel tasemel, et ta võib luua ja ülal pidada omakeelse ajakirjanduse.

19. sajandi keskpaika jõudnud, polnud soome rahvas veel saavutanud nii kõrget tasapinda. Ta lugemisoskus oli küll keskmine. Seda oli põlv-põlvelt edendatud kirikumeeste eestvõttel, kuid rahvakoole sõna õiges mõttes hakati asutama alles pärast 1860. aastat. Kirikumeeste poolt antud algõpetuse sihiks oli harrastuse äratamine kiriku õpetuste vastu ja huvi tekitamine usulise sisuga raamatute lugemiseks. Ilmaliku tarkuse levitamine oli kirikule võõras. Soome rahva ridadest tõusis küll siin-seal tarmukaid noori mehi, kes õppisid rootsi keele ja pääsid gümnaasiumi kaudu ülikooli, kuid sellistelgi puhkudel võis juhtuda — nõrk rahvustunne oli järeleandlik — et perekonna järeltuljad muutusid keele poolest rootslasteks ja võõrdusid oma rahvusest.

Rahvuslikul ärkamisel tuli tugida teistele rahvakihtidele, ja ta leidiski sobiva resonantspõhja õppiva noorsoo ringkonnis. Seal oli võimust võtnud elu kõike välispidist hülgust vältiv maailmavaade, nagu reaktsiooniks 18. sajandil Soomes ja Rootsis valitsevale nn. Kustavi ajastu prantsusepärasele peenutsemisele. Noorsugu järgis meelsamini prantsuse loodusfilosoofi Rousseau „tagasi loodusesse“ -õpetusi. Selle tagajärjel ja Tartu ülikooli professori, ajaloolase Porthani õhutusel tekkinud ajaloo-harrastuse tõttu kiindus õppiva noorsoo tähelepanu lihtrahvasse. Noori üliõpilasi rändas hulgi suvekuudel jalgsi ürgmetsadest läbi ühest külast teise, tutvudes sealjuures põhjalikult rahva eluga, rahva kommetega, uskumustega ja kõigepealt rahva keelega. Neil matkadel kuulati vaimustusega rahva suust vanu laule, ja noorte meeltes pesitsevat tuld õhutama ilmus parajal ajal rahvaeepos Kalevala, mille ilmumisest saabuval küünlakuul möödub sada aastat.

Noil matkadel üliõpilased omandasid soome rahvast ta igapäevases tegevuses tublisti idealiseeritud käsituse. Selle järele soome rahvas oli vaimselt imekspandavalt võimas ja ta mõtteleenu sügavuses näis peituvat tundmatuid tulevikulubadusi. Rahvas oli vaid rõhutatud. Ta loomisjõud ei suutnud avalduda väliste takistuste tõttu, ta oli nagu aheldatud kuningatütar. Ta oli väheste teadmustega, kuid võimeilt ammutatamatu.

Rahva võimed tulid esile manada; ahelais vaevlev kuningatütar tuli vabastada; välised takistused tuli murda ja rahva anderikkusele avada vaba võistlusväli. Aga see ei võimaldunud senini, kuni rahvas oli enese suhtes ebateadlik, samuti ebateadlik oma ajaloolisest ülesandest. Tuli äratada rahvas nägema ennast niisugusena, nagu ta on, ja selle saavutamiseks pidi õppiv noorsugu ühinema rahvaga, hakkama rahva juhtideks. Kuid takistuseks osutus siin keele erinevus. Õpetatud seisus kõneles rootsi keelt, rahvas soome keelt. Järelikult tuli hüljata senini kõnelemis- ja kodukeelena tarvitusel olnud rootsi keel ja tarvitama hakata alati ja kõikjal soome keelt.

Ja see polnud mitte ainult rahvuslik kohustus, vaid kõigepealt kohustus isamaalises mõttes. Sest soomlaste rahvusena rahvuste hulgas säilimise eelduseks oli, et kogu rahvas kõige ülemast kõige alamani tajuks, et ta olemasolu oli hädaohus ja isamaa tulevik kõikuv nii kaua, kuni ühiskonnaklasside vahel valitses erimeelsus ja usalduse puudus, nii kaua kui rahva suur enamik suhtus umbusklikult riigi ja ühiskonna juhtidesse. Rahva südamest võis hävitada umbusu vaid rahva ridadesse liitudes, kõneldes keelt, mida mõistaks iga rahva liige. Lühidalt: jälle tuli aukohale asetada too vana lööksõna: rahvaga koos isamaa eest! Ülemkihi soomestumine oli saanud suureks isamaaliseks kohustuseks. Iga üliõpilane oli soomluse edenemise pooldaja.

Kõik need asjaolud mõjusid soodustavalt rahvusaate idanemise ajal. Vastutõttavaid jõude peale Vene riigivõimu polnud; ja algul see võim soosis välispoliitilisil põhjusil soome rahvuslikku liikumist, seda nimelt soomlaste võõrutamise eesmärgil Rootsist. Kuid teinud kindlaks, millise valdava ühiskondliku mullistuse tooks enesega kaasa rahvusliku kava teostamine, hakkas Vene riigivõim seda vastustama ja keelas sajandi keskel rahvusliku liikumise mahasarumise otstarbel soomekeelse kirjanduse trükkimise, välja arvatud usuline ja põllumajanduslik. Aga lõppeks seegi venelaste vastustus kujunes soome rahvusliku liikumise kasuks, rahvas seisis üksmeelselt igasuguse Vene surveavalduse vastu.

Selle rahvusaate arengule soodsa olukorra kõrval ei tule muidugi unustada seda tegevuses ilmnevate põhimõtete geniaalsust ja kestust, millega soome rahvusaate eestvõitlejad tegid oma tööd. Ajastu aatevoolud nagu nõidusid esile vajalisi isikuid, elektriseerisid nende kirjutisi ja terastasid nende tarmu. Siinjuures vääriks omaette käsitleda Johan Wilhelm Snellmani, soome rahva suurima mehe elutöö, aga et ta ise esimesena teostas oma elus rahvusaadet või vähemalt nõudis õigust selle teostamiseks, seepärast Snellmani elulugu on peaaegu sama, mis käesolev rahvusaate arengut ja kasvu kirjeldav ettekannegi.

Aeg, arvates rahvusaate sünnist, 19. sajandi algusest viiskümmend aastat edasi, oli aateajalooliselt neitsiliku puutumatus aeg. Soome rahvusaade oli püha ja kallis, selle häirimine või segamine oli kuritöö isamaa vastu.

Aga ometigi hakkas hiljemini kuhjuma raskusi rahvusaate arengu teele. Need haritlaste põlved, kes said ülikoolihariduse 19. sajandi neljakümnendail ja viiekümnendail aastail, jõudsid sajandi teisel poolel neisse aastaisse, millal tuli viia oma aade tõelikkuse ette. Nad olid ette valmistatud ametnikeks ja leidsid tööpõllu soomekeelse rahva keskel. Aatevaimustuses antud lubadused, võtta soome keel tarvitusele nii kodus kui ka ametikohas, olid enamikule osutunud üle jõu käivaks niipea, kui tuli küsimusse lubaduste teostamine. Nooruse hõõguvas meeleolus isamaale töötatud ohvritoomine, osutuski liiga raskeks. Udupildina oli maailmatuultes haihtunud noorsoo usk sellesse, et soome rahvast võib ühe käeviipega saada kultuurrahvas, Euroopa suurte rahvaste võrdseks tõusev kultuuritegur. See teedrajav keeleuurimus, millega Matias Aleksanteri Castrén oma pikkadel, Aasiasse ulatunud matkadel oli tegutsenud, selgitas ülemkihile, et soomlased ei kuulunudki õhtumaistesse rassidesse, vaid olid lähemal idale kui läänele. Mitmeis ärkasid rassilised instinktid: kuidas võiksid nemad kuuluda mongoollaste sekka, nemad, kelle algjuured viivad Skandinaaviasse, Baltimere saksa aadli perre või veelgi lähemale Kesk-Euroopale.

Neid kahtlusi kinnitas Rootsist viiekümnendail aastail tärganud rahvuslik vaimustus, mis ilmnis peamiselt rootsi keeleteaduse harrastuses. Tol ajal

märgati Rootsis, et Eestis elas rootslasi ja „leiti“ ka soome rootsikeelne rahvakiht. Rootsi pool asuti uurima soome rootslaste keelemurdeid ja suudeti äratada asja vastu vaimustust ka mõnes soome rootslasest-õppuris. Märgati, et Soomes oli paarsada tuhat rootsi keelt kõnelevat elanikku, lihtmehi ja -naisi, kes olid sama vähe haritud kui nende soome keelt kõnelevad naabridki. Nende heaks pidi midagi tehtama, neid tuli juhtida osa saama kultuurist. Kellele pidi kuuluma sellise töö teostamine? Muidugi sama keelt kõnelevale haritlaskonnale. Aga haritlaskonnas valitsesid soomerahvuslikud aated. Mis tuli selles olundis ette võtta? Tuli näidata tollele rootsi keelt kõnelevale, kuid soomluse heaks indlevale haritlaskonnale, et ta põlvneki — sugugi mitte soome — vaid rootsi rahvusest. Püüti tõendada, et rootsikeelne rannarahvas, kes asustas Ahvenamaad, Uusimaa ja Kesk-Põhja-maa rannikuid kitsal maaribal, oli ammu aja eest koloniseerunud Soome mere tagant Rootsist. Nimelt väideti, et just selle rahvusega seovad haritlasi veresidemed, mistõttu rootsi keelt kõnelevail haritlasil tuli suunata oma elutöö selle rahvuse heaks. Oli tekkimas uus rahvuslik liikumine, rootsirahvuslik, kelle kasud olid vastuolus soomerahvusliku liikumise omadega. Rootsluse liikumisele oli tähtis, et rootsi keel ja rootsi haridus jääksid püsima ja et rootsikeelne ametnikkond saaks säilitada oma võimu.

Alguses põrkasid arvamised kokku kultuuriküsimuses. Soome rahvusaatest inspireeritud ringkonnad olid loonud meelegu uuest, soome rahvuslikust kultuurist, mis eristuks oma olemuselt järsult rootsi haridusest ja ehituks Kalevala ja muistse, ühissoomi kultuuri põhjale. Soomerahvuslikes ringkonnas hakati väheseks pidama võimulolevat kultuurivormi, kuna nende meelest soome rahva olemasolu õigustus põhines kõigepealt uue kultuurivormi toomisele ajalukku, kultuuri, mis poleks õhtu- ega hommikumaine, kuigi on lähemal Läänele kui Idale. Esimesed võitlused eri arvamussuundade vahel peeti 19. sajandi kuuekümnendate aastate algul, ja rahvuslik lahkumine oli käes.

Rootsi rahvusaatest vaimustunud ja rahvuslikult leiged ütlesid endid lahti soomerahvuslikest hariduspüüdeist, mille teostamine nende meelest oleks viinud Soome läänemaisest kultuuripiirkonnast eraldumisele; algas kultuurivõitlus, millest Soome pole veel tänaseni gi vabanenud.

Nimelt tolle, kultuuriajaloo paljutähendava lahkumise ajal, 1860-te aastate algusel, lahendus Soome sisepoliitilises elus muudki, mille tähendus olude arenemisele ja aateajalooliselt on suure väärtusega. Aastal 1864 kutsuti riigipäev kokku esimest korda pärast 1809. a. Nüüd võiks arvata, et riigipäeval arenes võitlus kahe eelmainitud aatesuuna vahel. Selliseks ajalugu aga ometi ei kujunenud, vaid kolmas, maa haritlaskonnas nobedasti suurt poolehoidu võitnud aade oli kujunenud poliitiliseks teguriks.

Soome konstitutsioonilise elu tärkamisel, 60. aastate algusel, olid nii tulundusliku kui ka ühiskondliku liberalismi õpetused võimul Euroopa rohkem arenenud mais, olles levinud Soomegi ja kutsudes esile muudatusi avalikus arvamuses. Mitmed Soome tulunduselu piiravad määrused võidi selle läbi eemaldada, ja riigipäev kutsuti kokku käsitlema mõningaid küsimusi, mis möödunud poole sajandi kestel olid kuhjunud arengukäigu teele.

Oma ühiskondlikus uuendusinnus ja selles lootuses, et Soome põhiseaduslik kord saaks jälle ellutatud, liberaalsed ringkonnad alahindasid rahvuse- ja keeleküsimuse tähtsust. „Üks rahvas ja kaks keelt“ oli nende hüüdsõnaks, ja sellele ustavalt nad ei kiitnud heaks kummagi rahvusaate põhjale tekkinud aatekonstruktsiooni, ei soome- ega rootsirahvuslikku. Nad aseta-

sid pearõhu maa põhiseadusliku korra elustamisele, ja selle kõrval näis kõik muu neile vähese tähtsusega või hoopiski alaväärtuslikuna. Soome keele võimulepääsule liberaalsed ringkonnad ei tahtnud milgi kombel vastustada, kuid Soome muutmisele rahvusriigiks nad seisid järsult vastu.

Liberaalne vaatlemisviis võttis oma võimusesse riigipäeva kaks seisust, aadlkonna ja kodanikuseisuse, kuna jälle enamik vaimulikus ja talupoja-seisuses oli soomemeelne. Rahvusliku liikumise nõuete teostamine riigipäeval kohtas seega alati kahe seisuse poolt vastupanu, ja kõik uuenduskatsed olid järelikult surmale määratud.

Samal alusel oli erakondlik lahknemine ilmne seisuslikule riigipäevale kogu ta kestuse ajal, erandatud asjaolu, et liberaalid lähenesid keelekõltsimises vähehaaval rootsirahvuslikule tiivale ja ikka järsumini asetsid soome keele õiguste jaluleseadmise vastu.

Olnud seega 19. sajandi algupoolel ainuvalitsev aade, mis elektriseeris noore haritlaskonna meeli, ja hoolimata vastustavate aatevoolude esinemisest oli rahvusaade läbi kogu sajandi ühiskonda liikuma panevaks jõuks, ja käesolevalgi sajandil on rahvusaate mõju olnud tugevam iga muu aate mõjust. Tõest kõrvale kaldumata võime öelda, et soomerahvuslik aade oma eri ilmnemismõjudega on olnud juhtiv ja määrav aade Soome uusimas ajaloos, aade, mille mõju on olnud valdav.

Tahtmata eitada 19. sajandil Soome ühiskonna arenemises tähelepandavalt kaasa mõjunud muid jõude, millest võimsaim oli siire naturaalmajapidamisest kapitalismile, mis põhjustas suure tulundusliku tõusu, peame siiski ütleva, et kõikidel aladel tundus värskendavana just rahvusaate võimas inspiratsioon.

Rahvusaade äratas tööle rahvahariduse tõstmise alal, ja kuna riigivõim ei soovinud toetada koolide asutamist, siis loodi koole eraalgatuse teel ja rahvalt saadud summadega. Viiekümnendate aastate lõpul tehti algust niihästi algkoolikorraldusega kui ka soomekeelsete gümnaasiumide asutamisega. Opetegevuse rootsimeelse juhutuse vastupanu näis vaid vaimustavat soomlast, ja paari aastakümne kestel oli pandud põhi soomekeelsetest kodudest tulnud haritlaskonna tekkimisele, milline haritlaskond nüüdisajal niihästi laadilt kui ka arvult mitmevõrra ületab rootsikeelse.

Soome ajakirjandus, mis sajandi keskel oli tegelikult olematu, hakkas tegutsema ja arenes peagi ajanõuetele vastavaks. Tõsi küll, et 60. aastate lõpul rasked ikaldusaastad halvasid mõneks ajaks tulundusliku arengu ja koos sellega läks tagurpidi tähtsaks ühiskondlikuks teguriks kujunenud ajakirjandus, kuid kiiresti kasvasid umbe sellegi saatuselõõgi haavad.

Rahvusaatest inspireeritud mehed olid juba algusest saadik pidanud vältimatuks soomekeelse kirjanduse loomist. Kirjakeele arendamisele oli algus pandud küll juba 16. sajandil, millal piiskop Agricola toimetas soomekeelse aabitsa, piiblitõlke ja teisi usulise sisuga raamatuid. Selle järel soome kirjakeelel polnud kuigi suuri arenemismõimalusi, sest haritlaste kirjakeeleks oli ladina keel ja hiljemini rootsi keel. Alles 19. sajandi rahvuslik vaimustus lõi rahvusaate nõudmiste kohaselt rahvakeelse kirjanduse, ja peab imestama, kuidas ilukirjanduse alal teerajajana esinenud mees vaimukamalt kui hiljemini keegi muu on tarvitanud soome keelt ja kirjeldanud soome rahvast. Otse rahva keskel tõusnud mees sai kirjanikuks, kes loetakse maailmakirjanduse suurte hulka. Aleksis Kivi saja-aastast mälestust austati äsja Soomes suurte pidustustega ja märgiti sel puhul meelega, et ta Eestiski on tuntud ja tunnustatud. Tema jälgedes on paljud astunud, ja tänapäeva

soome kirjanduse tahaksime julgesti kõrvutada teiste kultuurrahvaste kirjandusega.

Soome teadusliku kirjanduse arenemine põhineb samuti rahvusliku vastustuse alusele, ja arvukad on need soome teadlased, kelle nimed on kõlanud ühest maailma äärest teise.

Ja ühiskondlikus mõttes jälle oli tähtis, et soomluse liikumine, juhtides haridusest osasaamisele mehi ja naisi lihtrahva hulgast, ühtlasi tasandas ühiskondlikke vastuolusid, hävitas seisusliku ühiskonna ja löi nüüdse demokraatliku korra. Tõesti pole seda elamisala ega -moodust, kuhu poleks ulatanud rahvusaate närvi kiud viljavalt ja tegevust elektriseerivalt — tööd juhtivana, jõudu ja julgust andvana.

L. A. Puntila.

EUROOPA JA NÕUKOGUDE - VENE.

Meie ajakirjale on saadetud Paneuroopa kirjastuse poolt peatükke omal valikul avaldamiseks Paneuroopa liikumise rajaja ning juhi Coudenhove-Kalergi teose „Euroopa ärkab“ korrektuurpoognad. Alljärgnevas toome sealt Coudenhove-Kalergi käsitletu Nõukogude-Vene ja Euroopa vahekordade kohta, mis huvitab meid kui Nõukogude-Vene limitroofset maad muidugi esijoones.

Toimetus.

Sotsialistlike Nõukogude-vabariikide Unioon moodustab maailmas suurima suletud maisariigi: ta ulatub Euroopa piirest Pärsia, Afganistani, India, Hiina ja Jaapani piirideni; Beeringi väina kohal puutub ta kokku Ameerika Alaskaga.

See maailmariik on riikide liit. Üks neljandik sellest liitriigist kuulus enne maailmasõda Euroopasse, kolm neljandikku Aasiasse.

Tänapäeval on aga Vene-Aasia lakanud olemast asumaa ja Euroopa-Venemaa ei ole enam emamaa; mõningad nõukogude-vabariigid, nagu Ukraina ning Valge-Vene, kannavad rohkem euroopalist, teised, nagu Taga-Kaukaasia, Usbekistan, Turkmenistan ning Tadžikistan, rohkem aasialist iseloomu.

Euroopa ja Aasia vaheline Uurali piir ei olele enam. Vahesein Euroopa- ja Aasia-Venemaa vahel on langenud. Oleleb veel vaid Nõukogude-riikide ühikuline maadeblokk, mis kogu oma ülesehituse poolest on euraasialine. Kes tahab Venemaa lugeda Euroopasse, peab tunnustama Euroopa idapiiri Vaikse ookeani ääres; kes loeb Venemaa Aasiasse kuuluvaks, peab Aasia läänepiiri tunnustama Dnjestri ääres; mingil tingimusel mitte aga sisevenemaalist Uurali mäeahelikku.

Ometi on ühte viisi ekslik, kas lugeda Nõukogude-Vene Euroopasse või Aasiasse. Ta suurus kui ka ainulaadsus poliitiliselt, majanduslikult ja vaimsest struktuurilt õigustab ta tunnustamist iseseisva poliitilise mandrina ja Euroopa ning Aasia naabrina.

Lenini revolutsiooni läbi (1917) on Venemaa enda lahti öelnud Euroopast. Nõukogude Liidu süünd on verine keeldumine euroopalisest eluvormist, euroopalisest majandusviisist ja euroopalisest poliitikast: see on katse luua uut elust uut maailma.

Oma olelu esimesil aastail esineb Nõukogude Liit aasialise suurvõimuna. Ta apelleerib Aasia rõhutatud rahvastele, et need tõuseksid Euroopa ülevõimu vastu. Selle panaasialise poliitika kõrgpunktiks oli aasia rahvaste kongress Bakuus (1920), millest osa võttis ka Enver-Paša.

Esiialgu on see panaasia poliitika tulemusriikas: Türgimaal, Pärsias, Afganistanis, Mongoolias, Hiinas. Lõuna-Hiina revolutsioonilise valitsuse triumf (1927) on ühtlasi Moskva triumf. Hiina muutub peagu Nõukogude-Liidu osaks. Maailmarevolutsiooni plaan näib Aasias olevat kiiremini teostatav kui Euroopas. Ent need saavutused Aasias ei ole püsivad. Hiina vabariik langeb Venemaast ära. Teised Aasia riigid kaitsevad oma iseseisvust mitte ainult euroopalise, vaid ka enamliku hädaohu vastu. Nii kaotab Venemaa kümneaastase võitluse Aasia pärast.

Selle asemel satub Venemaa just Aasias kaitseisundisse. Jaapan alustab oma pealetungi Mandžuurias. Venemaa kaotab oma viimse võimupositsiooni, mille talle Vene-Jaapani rahu on Põhja-Mandžuurias jätnud. Ta väriseb koguni oma ülemvõimu pärast Mongoolias, oma valduste pärast Ida-Siberis.

Kõik see üritab Venemaad uuele pöördele. Ta tahab ka Euroopa riigiks saada. Ta otsib lepitust oma euroopa naabritega, tuginemist läänepoolseile suurvõimudele. Ta tahab kindlustada oma läänepiire, et oleks võimalik paremini kaitsta ohus olevaid idapiire.

Euroopa areng tuleb Venemaale appi. Sest Saksamaa naabrid tunnevad end natsionaalsotsialismi välispoliitika läbi ähvardatud olevat. Nad tahavad iga hinna eest takistada Saksa-Vene liitu. Nii saabub lepitus Venemaa ja Ida-Euroopa vahel, Venemaa ja Prantsusmaa vahel, Venemaa ja Euroopa vahel.

Kõigis neis läbirääkimisis osutab Euroopa väga lühikest mälu ja väga vähe pilguavarust. Ta kohtleb Venemaad nagu iga teist suurvõimu: ja unustab, et Nõukogudevõimu moraalsed alused on täieliselt erinevad kõigi praegusaja ja mineviku riikide omist.

Sest Venemaa ütle ainultlik kommunistlik partei, mis tõelikkuses ei olegi partei, vaid uudislaadne usuühing, kirik. Selle kiriku piiblik on Marx'i „Kapital“, Lenin on ta prohvet ning rajaja, Stalin ta paavst ja materialism ta maailmavaade. Selle bolševistliku usundi kombe-seadus ei tunne ühtki muud kõrgemat käsku kui maailmarevolutsiooni ettevalmistamine ja teostamine, inimsoo lunastus kapitalismi põrgust. Iga tegu, iga roim, iga lepingumurdmine, mis viib sammu lähemale maailmarevolutsioonile, on hea; see aga, mis maailmarevolutsiooni aeglustab, on halb¹⁾.

See uus maailmavaade valitseb Nõukogude Liitu sama täielikult, nagu Muhamedi maailmavaade kunagi Arabia maailmariiki esimeste kaliifide ajal. Kommunistlik kirikuriik valitseb mitte ainult riigi poliitikat ja kultuuri, vaid ka selle majandust.

Samas fanaatilises vaimus kasvatatakse Nõukogude Liidu noort põlve. Miljonid noori mehi ja tüdrukuid kasvab usus, et nende kõrgeimaks misjoniks on eeskuju, propaganda ja vägivalla abil kogu maailma pöörata bolševismi, ühinemisele Sotsialistlike Nõukogude-vabariikide Liiduga.

Nõukogude Liidu propagandatööriistaks on kolmas internatsionaal, kes läkitab enamlikke misjonäre maailma kõigisse pealinnadesse maailmarevolutsiooni kiirendamiseks.

Kui Nõukogude Liit siiski lepinguid sõlmib kodanliste riikidega, siis sünnib see ilma igasuguse moraalse siduvuse tundeta. Sest miski ei saa muuta ta otsustust — lammutada „sõbrustunud“ võimu riigiaparaat esimesel avaneval võimalusel, lasta üles puua selle riigimehed ning teised juhid ja välja kuulutada kommunistlik diktatuur.

¹⁾ Vt. Stalin & Co., von Coudenhove-Kalergi, Paneuropa-Verlag 1931.

Neid tõiku peaks selgesti arvestatama iga lepingu sõlmimisel Nõukogudega. Siis ei tuleks ükski euroopa riigimees mõttelegi Nõukogude Liitu tuua Euroopa riikide ühendusse. Sest Nõukogud ei jätaks midagi katsetamata, et ainult Euroopa riike asetada aina rohkem ideelisse olenevusse, kuna nad langeksid valminud saagina ta kätte.

Elukäsitatus nii vaenlikult teineteisele vastustava kahe maailma poliitiline ühinemine ei viiks Euroopa rahule, vaid pigemini Euroopa sissisõjale. Vene-Euroopa rahu saab paremini kindlustada puhta lahutuse kui eba puhta segamise läbi.

Sellise uniooni teed takistab ka Nõukogude Liidu ulatus, mis on neil korda suurem Euroopast. Ühtlase punaarmee, ühtlase riigimajandusega ja ühtlase välispoliitikaga Nõukogude Liidul oleks kerge mängida teiste Euroopa riikide vastu, kellel puudub poliitiline, majanduslik ja militaarne ühtlus.

Vaid Euroopa valvas rahupoliitika võib takistada Vene-Euroopa sõda. Euroopa peab Nõukogude Liidu suhtes ajama lo ja a l s e t poliitikat; ta ei pea end segama Nõukogude sise poliitilistesse küsimustesse, tal tuleb aga samal ajal nõuda, et Nõukogud hoiduksid eemale igasugusest segamisest Euroopa asjaoludesse.

Mõlemad pooled peavad garanteerima Vene-Euroopa piiri. Ent Nõukogud peavad teadma, et punaarmee igasugune tung üle selle piiri ei kutsu vastuseisule mitte ainult vastava maa, vaid kogu Euroopa kaitsejõud.

Bolševistlik maailmavaade on antipatsifistlik: ta tunnustab vägivalda, usub vägivalda ja käsitab vägivalda kui sise- ning välispoliitika õigustatud vahendit. Seetõttu respektib ta Euroopat, kui viimane on tugev — ja tungib Euroopa kallale, kui see on nõrk. Niikaua kuni Venemaal jutlustatakse maailmarevolutsioonist, võib Euroopa oma idapiiri kindluse põhjendada vaid oma sõjalisele üleolekule punaarmee.

Praegusel hetkel ei ole Euroopa idapiir hädaohus, sest Nõukogud kardavad Jaapani pealetungi Siberile. Vene hädaohtu Euroopale uuendab alles Vene-Jaapani rahu kindlustamine.

Seda vahemist aega peaks Euroopa kasutama enda organiseerimiseks tulevikuohtude vastu. Neid ohte suudab ta kehtvalt vältida vaid siis, kui ta ühineb riikide liiduks, millel on ühine kaitsesüsteem, ühine välispoliitika ja ühine majanduspoliitika.

R. N. Coudenhove-Kalergi.

AVALIKULT ARUANDVATE ETTEVÕTETE JÄRELEVALVEST.

Küsimuse püstitus.

Aksia-seltside ja osahingute allutamises avalikule järelevalvele on olnud meil kõnet juba mõnda aastat ja iga kord enamasti siis, kui on tulnud ilmsiks suuremaid korruptiivseid nähtusi a.-s.-ides. 1933. a. lõpul tekitas ajakirjanduses kõneainet Majandusministeeriumi kava, mille järgi järelevalvet oleks teostanud Majandusministeeriumi juurde loodav inspeksioon.

See kava leidis ühes osas ajakirjanduses (nähtavasti vabrikantide ringkonna poolt) võrdlemisi tõrjuva kriitika. Hiljem töötati Kaubandus-Tööstus-

koja algatusel välja järelevalve kavandid kahes variandis: 1) järelevalve büroo loodaks Kaubandus-Tööstuskoja juurde I, II ja IV sektsiooni poolt valitud büroo juhatusega ja büroo juures töötavate vannutatud revidentidega, ja revideerimise kohustusega üks kord kahe aasta jooksul; 2) vannutatud revidentide kogu loomine Kaubandus-Tööstuskoja juures ja ühtlasi Tsiviil-seaduste kogu (VSK X k. I. j.) täiendamine § 2185¹-ga, mille järgi a.-s-ide revisjonikomisjoni peab kuuluma liikmena vähemalt üks vannutatud revident, kes ei ole aktsionär.

Need algatused näivad viimasel ajal vaibunud olevat.

Ometi peaks seegi küsimus leidma meie riigi korralduses otstarbeka lahenduse. On ju saanud otsekuü endastmõistetavaks, et ühenduses riigi võimu ja eramajanduse üha suureneva kontaktiga ja nende sõltuvusega teineteisest tiheneb ka kontroll eramajanduse üle. Seda enam, et aktsiaseltsid kui suurkehad, eriti meie maa majandus- ja sotsiaalelus, valitsevad mitte ainult suuri kapitale, vaid nende kui suurimate tööandjate saatusest oleneb ka suurte tööliste hulkade ja ametnike hüvang ja kõik mis kaasub selle langusega.

Ülevaade välisrevisjoni korraldusest mujal.

Moodsa revisjoniasjanduse kodumaaks on kahtlemata Inglismaa (õigemini küll Šotimaa), kus autoriseeritud revidendid — *chartered accountants* — on võitnud enesele väärrika seisukoha. See on seletatav asjaoluga, et kaubandus ja kaupmehe kutse üldse on olnud S.-Britis alati eelistatud ja lugupeetud. Teine põhjus peitub muidugi võrdlemisi rasketes tingimustes, mis tulevad ületada revidendikutse saamiseks.

Toome allpool ülevaate inglise autoriseeritud revidendi saamisloost, kuna sealne kord on saanud eeskujuks paljudele teistelegi maadele.

Revidendid on koondunud organisatsioonidesse, millest viis suuremat on saanud kuningliku autorisatsiooni (*Royal Charter*).¹⁾ Suurim neist, *The Institute of Chartered Accountants in England and Wales*, koondas endasse 1928. a. 7650 liiget ja on lugupeetavamaid omasarnaste seas kogu maailmas.

Mis puutub eelharidusse, siis nõutakse kõrgemat haridust, (keskkooli lõpptunnistust, ülikooli astumise eksamit), kuid siin on võimalikud (peale Šoti) ka erandid nendele, kes vajaliku eelhariduse on saanud teisel teel.

Õpilane (vanus vähemalt 16 aastat), kes tahab saada autoriseeritud revidendiks, peab sõlmima autoriseeritud revidendiga õpilaslepingu, millest teatatakse ühingule. Õpilane omab nime *articled clerk* ja peab maksma oma õpetajale kaunis suure summa, mis kõigub 100—300 guinea (1 guinea = £ 1/1) vahel; osa sellest rahast saab ta küll töötasuna õppeajal tagasi.

Ülaltähendatud lepinguga võtab õpetaja endale kohustuse koolitada õpilasest *chartered accountant*. Õppeaeg kestab harilikult viis aastat, kuid isikud, kes on omandanud briti ülikoolis mõne teadusliku kraadi, võivad toime tulla ka kolme aastaga. Et võimaldada õpilasele põhjalikum haridus, ühingud on püstitanud nõude, et iga *chartered accountant* võib korraga pidada kõige rohkem kahte õpilast.

Esimene aasta on pühendatud üldistele bürootöödele. Teise aasta jooksul on õpilane abiks juba kergematel revisjonitöödel, kuna kolmandal aastal

¹⁾ Esimesena Šoti ühing 1854. a.

õpilane tohib toimetada juba iseseisvalt vähemaid revisjone ja raamatute lõpetamisi. Viimasel kahel aastal õpilasele antakse üha rohkem kvalifitseeritud ülesandeid, kusjuures pannakse rõhku sellele, et õpilane töötaks võimalikult iseseisvalt.

Rööbiti praktilise vilumuse omandamisega toimub ka teoreetilise erihariduse andmine. Opilaselt, kes pole sooritanud ülikooli pääsmise katset, nõutakse enne praktilise õppeaja algust eksam üldainetes.

Praktilise õppeaja keskel peab õpilane sooritama ühingu eksamikomisjoni ees vahekatse järgmisis aineis: 1) üldine kaubandusteadus ühes raamatupidamise põhimõtete ja rakendusvõimalustega; 2) raamatupidamise õpetus eriti a.-s-ides (*limited companies*), aval. kaub. seltsingutes ja testamenditäitjatel; 3) revisjonitehnika.

Ettenähtud õppeaja lõpul peab õpilane sooritama lõppeksami järgmisis aineis: 1) kõrgem raamatupidamine, bilansid, omahinna arvestus, maksud; 2) revisjonitehnika; 3) aval. kaub. seltsingute ja testamenditäitjate kohta käivate seaduste ja raamatupidamise tundmine; 4) sama (p. 3) konkursimenetluse ja aktsiaseltside kohta; 5) üldine kaubandus- ja vahekohtuseadus; 6) rahvamajandusteadus, pangandus, kindlustus; neist üks valiku järgi.

Kõik katsed on kirjalikud ja tohivad kesta igal alal kuni kolm tundi.

Revidentide ühinguil ei ole erikoole, kuid õpilased liituvad õpilasühinguisse, kes korraldavad omavahelisi kursusi. Kirjalikud eksamitööd trükitakse osalt brošüüridena, osalt ajakirjas *Accountants Magazine* peale eksameid, nii et õpilastel on need väärtuslikuks õppevahendiks.

Et katseil esitatud ülesanded on võrdlemisi rasked, selgub sellest, et umbes 40% kandidaatidest kukub läbi vahekatseil ja umbes pool lõppkatseil.

Alles selle järele, kui õpilane on sooritanud lõppkatse ja õpetaja andnud tunnistuse õppeaja kestuse ja soovitusel ühingu õpilase vastuvõtmise kohta, võib ta saada ühingu liikmeks ja nimetada ennast *chartered accountant*iks (lühend. C. A.).

Vanuse alammäär autorisatsiooni saamiseks kõigub eri maades 21—30 aasta piirides.

Revidentidel on keelatud pidada otsese kutsealaga mitteühendatavaid kõrvalameteid. Kuningliku *Charter*'iga on üh. liikmeil keelatud advokaatidele revisjonitasust provisjoni maksmine, samuti neilt selle vastuvõtmise; on keelatud ka aktsionäridelt, maakleritelt ja agentidelt nende kaudu tehtud operatsioonide eest võtta vastu provisjonisid jms.

Revidentidelt nõutakse ka täieliku saladuse pidamist ja vande andmist.

Ingliskeelt kõnelevais mais on saanud heaks kombeks ka propagandast hoidumine; revident tohib endast teada anda ainult aadressi märkimisega. Kutse-eetika rikkumisel on ette nähtud mitmesugused karistused (hoiatus, ühingust väljaheitmine jne.).

Ülaltoodust peaks olema selge, miks ingliskeelt kõnelevate maade (eriti S.-Briti ja U.S.A.) revidendid ja nende ühingud on saavutanud ülemaailmse hea kuulsuse.

Seejuures peab rõhutama, et inglise a.-s-ide seadus, *Companies-consolidation-Act*, mis nõuab, et iga-aastaselt a.-s-i aasta-peakoosolekul peab valitama üks või mitu revidenti — *auditors* —, kes revideerivad peakoosolekule esitatavad aruanded, ei kohusta selleks valima autoriseeritud (vannutatud) revidente. Tegelikult on aga saanud juba tavaliseks nähtuseks ainult autori-seeritud revidentide (*chartered* või *incorporated accountants*) valimine.

Comp. Act nõuab, et iga publitseeritav aastaaruanne (bilanss ühes kasude ja kahjude arvega) kannaks auditori allkirja ja märkust, milles peab olema selgesti märgitud: 1) kas revident on saanud kõik soovitud andmed ja seletused ja 2) kas revidendi arvates esitatud bilanss on nii koostatud, et see võimaldab tõeliku ja korraliku ülevaate (*a true and correct view*) a.-s-i ärilisest olukorrast ja on kokkukõlas antud seletuste ja äriarvamatutega. Ilma revidendi allkirjata aruande publitseerimine on karistatav.

Nagu tähendatud, inglise revisjonikorraldus on saanud eeskujuks teistelegi maadele, kuid kuna traditsioonid (kasustada ainult autoriseeritud revidente) ja kogemused ei ole nii kergelt ülevõetavad, siis teiste maade seadusandlus on tüüritud vannutatud revidentide kohustusliku kasutamise poole. Teatud siirdestaadiumis asub ses mõttes Hollandi. Teatud kindlamad korraldused on maksma pandud Rumeenias juba 1921. a., Bulgaarias 1932. a., täiuslikumalt aga Saksas 1931. a.

Aktsiaseltside novelliga 1931. a. on loodud saksa kaubandus-tööstuskeskkorralduse (*Deutsche Industrie- und Handelstag*) juurde peakeskkoht revisjoniasjanduse korraldamiseks. Keskkorraldus (*Hauptstelle*) on koostatud majanduslike kesk- ja kutseorganisatsioonide ja valitsuse esindajaist. Revidendi (*Wirtschaftsprüfer*) kandidaadilt ei nõuta erilist eelharidust, kuid ta peab komisjoni ees sooritama katse, kus peavad avastuma kandidaadi tegelikud võimed. Teatud siirde-ajajärgul on lubatud avaliku revidendi kohuseid täita ka eksamita isikuil, kes oma tööga on näidanud, et nad omavad revidendi kutsetegevuseks vajalikud omadused. Tähendatud keskkorraldus peab ka aval. revidentide (*öffentlich bestellte*) nimekirja.

Kõik a.-s-id põhikapitaliga üle Rmk. 500.000.— alluvad sunduslikule välisrevisjonile. Enne aastaaruande esitamist peakoosolekule tuleb see lasta läbi vaadata ühelt või mitmelt asjatundjalt-revidendilt, kes valitakse peakoosoleku poolt. Juhatusel, nõukogul ja aktsionäride vähemusel $\frac{1}{10}$ -ga põhikapitalist on õigus seltsi huvide nimel vastu vaielda teatud revidendi valimisele. Niisugusel juhul võib kohus ise, ära kuulanud vastava kaubanduskoja arvamuse, määrata revidendi. Samuti toimub revidendi määramine sel korral, kui peakoosolek ei ole valinud revidenti.

Kuid juba enne 1931. a. reformi oli Saksa seaduste järgi nõutav välisrevidendi kutsumine asutamisel, eriti a.-s-i asutamisel asipanusega (*Gründung mit der Sacheinlage*) või kui mõni juhatus või nõukogu liikmeist asutamisel enesele on välja kaubelnud erilisi eesõigusi, tasusid või kahjutasusid. Sel juhul tuli kutsuda välisrevident, kelle ülesandeks oli taadelda, kas asutamine on toimunud korrapäraselt, kas üksikuile asutajaile lubatud eesõigused ja tasud vastavad nende jõudlustele ja kas asutamise bilansis tähendatud asipanuste väärtus vastab tegelikkusele.

Siinjuures olgu tähendatud, et meil seda nõuet ei ole. Meil teostatakse kaunis piinlikku järelevalvet kooperatiivühingute põhikirjade täitmise ja asjaajamise üle. Need on valdavas enamuses väikeettevõtted, kui neid nii võib nimetada. — Meie majanduselu gigandid aga (välja arvatud krediit-asutised ja kindlustusseltsid) ei tunne isegi erijuhtudel asutamisel ega põhikirjade täitmisel Lääne-Euroopas ammutunud tagatisi!

Viimati-nimetatud eeskirjad taotlesid eesmärki — olla kaitseks üksikule väikesele aktsionärile ja hoiuseomanikule. Viimaseaja a.-s-ide seaduse-

andluse peamotiiviks on kujunenud aga kõrgemad eesmärgid — rahva-
majanduse kui terviku huvid.

Revisjoniasjandus Lääne-Euroopas on teinud läbi arengu ses mõttes, et revisjoni korraldustest on saanud ühtlasi nõuande-keskkohad maksude, fusioonide, saneerimiste ja likvidatsiooni küsimustes. Veel rohkem: revidentidest ja nõuandjatest on kujunenud välja erapooletud vahemehed ja muude asjade ajajad, varanduste valitsejad (*Treuhand*).

Revisjoniasjandus meil.

Sundusliku välisrevisjoni korraldus meil ei ole üldsusele sugugi võõras. Meie laiaulatuslik kooperatiivühingute võrk allub sund-välisrevisjonile juba E. Vabariigi algusest saadik. Meil töötavad sel alal mitmed revisjoniliidud oma revidentidega.

1932. a. 1. juulist alates on loodud krediitasutiste seadusega Majandus-
ministeeriumi juurde krediitasutiste inspeksioon, kelle ülesandeks on järele-
valve teostamine krediitasutiste üle. Sama inspeksiooni järelevalvele allu-
vad tegelikult ka kindlustusseltsid.

Nõnda on meil, rääkimata fiskuse ja riigikontrolli revisjonist, erarevis-
joniasjandusel teatav alus. Siinjuures tuleb ka mainida meie arveasjanduse
alal tegutsevate isikute koondist — Arveasjanduse Revidentide Ühingut
(ARÜ), mis oma mõneaastase olemise järele näib suutvat positiivselt
kaasa aidata meie revisjoniasjanduse arengule. Nii on meil selle ühingu-
poolt vannutatud revidentide kaader olemas, meie teada aga rohkem nime-
liselt, sest kvalifikatsioon on olnud nõrk ja ülesandeid väga vähe.

Meie revisjoniasjanduse korraldamisel ja laiendamisel teistele avalikult
aruaandvaile ettevõtetele tuleks loomulikult pidada silmas sellekohast aren-
gut välismail. Ei saa aga muidugi kopeerida välismaa eeskujusid, sest meie
olud on erinevad. Meil puuduvad need kirjutamata seadused, mis on ing-
lise revisjonikorralduse aluseks. Meie tulevane revisjoni-kor-
raldus peaks baseeruma valitsusevõimude osavõ-
tul vahest suuremal määral, kui me näeme seda
L.-Euroopas. Kuid mitte ka nii, et sellest kujuneks bürokraatlik
riigiaparaat, mis ainult otsib vigu, vaid kes võiks olla ka teenitajaks käitise
juhtimise, saneerimise ja reorganiseerimise keerulistes küsimustes. Nii võiks
korralik revisjon olla otseselt kasulik, kuna ta aitaks vältida vigu, ühtlasi
mõjuks ka takistavalt seadusevastaste tehingute
sooritamisele.

Seejuures meie ei tohiks unustada sedagi erand-
likku *noli me tangere*-olukorda, mida senini on vabalt
võinud kasustada peamiselt eestlusele võõrad
suurettevõtted ja millest oli juttu viimases ERK-ide
Liidu märgukirjas majandusministrile. — See tingib, et
Eesti riigile peab jääma vaba võimalus teostada
järelevalvet ka Eesti riikluse huvide seisukohalt.

Edasi tuleks meil järelevalvet laiendada kõigile suuremaile majandus-
likele ettevõtetele, sellele vaatamata, millist juriidilist kuju nad omavad. Siin
võiksid kõne alla tulla vee, gaasi ja elektriga varustajad, vaatamata sel-
lele, kas nende ettevõtete omanikuks on riik või omavalitsused. Sellekohane
seaduselaiendus väljaspoole a.-s-e on teostatud Saksas 1931. a. seadusega.
Meil võiks kõne alla tulla revisjonile allumine ka teatavas (muidugi vähen-

datud) ulatuses meie suuremate usuühingute kohta, mis on seda enam mõistetav, et nende liikmemaksude sissenõudmisel on nüüd kehtiv administratiivnõuete sissenõudmise kord.

Lõpuks ei saa jätta mainimata seda suurt positiivset tõuget, mis aval. aruandvate ettevõtete sund. järelevalvele allutamine annaks meie noore käitismajandusteaduse ja revisjoniasjanduse teaduslikule arengule üldse, võimaldades meie ülikooli vastavale alale sellest ammutada rikkalikku toitu, mis omakorda tagasi pöördudes praktilisse ellu mõjustaks seda ainult soodustavalt.

K. Eloste.

K I R J A N D U S T.

August Mälk: *Surnud majad.* Romaan. K./Ü. „Loodus“. Tartu, 1934. 574 lk. Hind 5 kr. 70 s.

Mait Metsanurga ajaloolise romaani „Ümera jõel“, XIII sajandist, kõrval on 1934. aasta andnud veel teisegi laiaulatuselise ajaloolise tagapõhjaga teose, August Mälgi Põhjasõja ajast kirjutatud romaani „Surnud majad“.

Kuski Virumaal, umbes praeguses Jõhvi kihelkonnas asetsenud väikese metsakuru küla elanikkude võitlust oma olemasolu eest paarikümne aasta ulatuses XVII-nda sajandi lõpul ja järgmise alguses käsitletakse „Surnud majades“. Seejuures ei piirduta siiski ainult ühe küla vaimse ja ainelise olukorra iseloomustamisega, vaid lastakse heitluses esilenihkunud ärksamal talupojal liikuda laiemaaltki ning karakteriseeritakse sel kombel ajajärgu palet ka väljaspool metsaküla piire ühe ise-teadliku ja teataval määral haritud maamehe perspektiivist.

Raske tööädala lõpu ja maarahvale mõisast osaks langeva ülekohtu drastilise kirjeldamisega on alatud „Surnud majad“ ning sellega sõlmitud tegevuse arenguks vajaline konflikt. Näib nagu viiks autor mõisa ja küla vastuolu tugevapingelisena esitades lugeja jalamaid ägedasse võitlusse. Seda aga siiski ei sünni. Ei puudu küll kirjeldatavas Varjukülaski laiema silmaringiga mehi, kes oskavad seisukohta hinnata ja võitlust juhtida vähemalt niisama hästi kui mujal, kust tol ajal käidi kaebekirjadega tarbekorral kas või kuningani. Kuid Urgose Paavel, Varjuküla taipplikum pea, ei looda midagi paremat otsesest võitlusest mõisaga. Otsesele võitlusele eelistab ta passiivset lootust kuninga heale südamele ja uute, talumehe saatust kergendavate seaduste tulekule. Ühtlasi

eelistab ta ühiseile väljaastumisile mõisa vastu iga üksiku väljasolemist enda eest sel teel, et ta vaikselt varandust kogub ja oma silmaringi laiendada püüab.

Selliste vaadete tõttu kannatavad Varjuküla elanikud, üksik erand välja arvatud, oma häbi ning alandust vaikides ja oodatud võitlus mõisa ning küla vahel jääbki tulemata. Hiljemini, kui maad laastab nälg, sõda ja katk, kaovad mõisnikud linnadesse, talupoeg jääb pikiks aastaiks täiesti omaette ja pinevus laheneb, kuigi ainult ajutiseks, iseen-dast.

Nõnda loob Mälk küll eeldused üldisema laadi ja tähendusega sotsiaalse võitluse arendamiseks orjastatavate ja orjastajate vahel, pöördub siis aga üksikisiku heitluse jälgimisele. Urgose Paavel ei astu ühtki sammu, et oma tütre häbitamist mõisas kuidagi hüvitada, ta ei tee midagi, et kogu küla või kogu kihi õiguslikku seisundit parandada, sellevastu rakendab ta kogu oma energia selleks, et tema poeg pääseks välja talupoja-saatuse needusest. Selle sihiga mureteb ta noorele Hain Urgosele mõisast vabakirja ning saadab siis poja sõjatee ääres elava sepa juurde käsitööd õppima ning ühtlasi ka vabal ajal haridust hankima humaanse pastori raamatukogust.

Tihti maarahva üldistest muredest kõnelev, kuid seejuures tegelikult ikkagi ainult enda ja oma perekonna huvide eest hoolitsev Urgose Paavel on küll märgatavalt egoistlik, kuid ta pole seda siiski sel määral, et ta mingisuguste loodetavate hüvede pärast äraandjaks saaks rahvuse suhtes. Oma poega sellisele teele saates, mis tol ajal ähvardas paratamatult viia saksikute kilda, on Urgose Paavel veendunud, et Hain oma südame pooltest ka edaspidi kindlasti

jääb maameheks. Ja ses suhtes ei peatagi poeg oma isa: saksa keele omandanud, ladina keelt õppinud ja suure hulga raamatuid läbi lugenud Hain Urgos on veel iseteadlikum maamees kui ta isa, vaatamata sellele, et ta saksa rüüvastust kannab ja et tal avatud on tee kas linna käsitööliseks või kodukihelkonna kiriku juurde köstriks.

Sepist septsedes ja parema tuleviku lootuses isiklikku saatust tagudes tegeles Hain selleks liiga palju oma mõtete ja unistustega, et lähemalt osa võtta koduküla elust. Ka näljaaastad ei soodustanud ühiste huvide harrastust, kuna häda muutis inimesed huntideks, kes murravad kas või üksteist, — kuigi Hain sel ajal jälle rohkem liikus kodumail. Alles sõja tules saab Hain külaelanikudele ja külaelanikud Hainile vajalikeks ühises hädas ja ühises omakaitse loomises. See, mis konfliktide puhul mõisaga jäi tulemata — sirgumine iga üksiku omal käel teotsemise juurest ühistegudeni — tuli nüüd.

Sotsiaalse meele tekkimist ja ühistunde arenemist peaaegu rahvusliku teadvuse üldise ärkamiseni saab nüüd jälgida eesti sissisalga teotsemisel venelaste jõukude sissetungist alates kuni Narva lahinguni. Pärast Narva lahingut pöördub kirjanik veel kord oma kitsama ülesande juurde, peategelase Hain Urgose isikliku saatuse jälgimisele väljaspool seda sotsiaalset olustikku, millest ta on võrsunud, et siis lõpp-peatükides ühistunde arenemist katku ajal näidata juba selles faasis, mil üksiku eneseohverdamine üldse eest hakkab saama endastmõistetavuseks.

Agast August Mälk ei arenda mitte ainult küllaldase loogikaga väärikat sotsiaalset ja rahvuslikku ideed, vaid ta on leidnud oma teoses arendatud mõtetele ka küllalt ilmeka kirjandus-kunstilise väljenduse. Erakordselt suur arv tüüpe, aja- ja olustikupilte on antud üldiselt väga usaldatavalt ja värvikaltki, kuigi ta alati ei suuda püsida ühtlasel tasemel ja peaaegu üldse ei tõuse sellise plastilisuseni, milline esineb kas või teise selle aasta ajaloolises romaanis, Mait Metsanurga „Ümera jões“.

Mait Metsanurgalgi on näit. Ümera lahing liiga targalt ja ettenägelikult lavastatud, kuid sellest hoolimata on see kujutatud siiski nii plastiliselt, et kisub kaasa lugemisel ja jääb hiljemgi püsivalt meelde. Mälgi Narva lahing, mis ajalooliselt võttes pidi olema mitusada korda suurejoonelisem Ümera lahingust, jääb kahvatuks ja kustub peagi mälest. Muidugi tuleb see osalt ka sel-

lest, et Metsanurk kujutab lahingut juhi seisukohast ja taotleb terviklikkust, Mälk aga üksiku osavõtja seisukohast ja piirdub teadlikult episoodilisusega. Kuid ka episoodilise käsitlusviisi juures peaks iga üksikpilt ikkagi edasi andma ka terviku suurejoonelisuse hõngu.

Sisemise nägelikkuse ühtlasem püsimine oleks võinud „Surnud majade“ väärtust tõsta, kuid selle paigutist loidumist ei saa nii laiaulatuselise teose puhul pidada siiski eriliseks puuduseks. Sellest märksa suuremaks lüngaks on igatahes keskendumise puudumine Varjuküla ja peategelase saatuse jälgimisel. Eriti teose teises pooles viiakse peategelane rootsi sõdurina väljapoole oma tegevuse loomulikku baasi lihtsalt juhtumusi otsima ja kirjeldatakse sündmusi ning olusid, millel pole õieti mingit erilist tähtsust ei aja, olude ning peategelase iseloomustamises ega peamõtte arendamises.

Ajalooliste sündmuste kirjeldamises ja olustiku ajaloolise koloriidi tabamises püsib Mälk üldiselt usutavuse pinnal, niipalju kui saab otsustada mittespetsialist, kuid siiski ei saa öelda seda, et ta käsitlusalusesse aega oleks sisse elanud viimsete üksikasjadeni. Just üksikasjades, mis iseandast ei pruugi küll olla eriti tähtsad ega raamatu väärtust tunduvalt allakiskuvad, võib tihti teha vähikki korrigeerivaid märkmeid.

Ei võinud näit. Virumaa sõdurid Põhjasõja ajal kodustele kuidagi kõnelda Vörust (lk. 405) ja Võrumaast (lk. 477, 505), kuna neid sel ajal polnud veel olemaski. Samuti ei saadud vist Põhjasõjas tarvitada rakette (lk. 358), kui mujal Euroopas need sõjanduses tarvitusele tulid alles XVIII-nda ja XIX-nda sajandi vahetusel. Küsitav on ka katoliku munkade nii sagedane esinemine meie maal sel ajal, nagu näib oletavat autor (lk. 98, 541), veel rohkem kui küsitav on aga ühe luteriusu vaimuliku sõprus munkadega. Helsingi puhul (lk. 334, 500) on autorit nähtavasti mõjutanud selle linna tänapäevne suurus, midu oleks tol ajal vähem kui paarituhande elanikuga linn tarvitsenud vaevalt teoses esineda. Ka peategelase sõjaväeliste auastmete küsimus kipub jätma muljet autori süvenematusel, kui Hain Urgosel lastakse alul täita umbes veltveebli kohuseid, mainitakse teda siis allohvitserina ja lõpuks kapralina, s. o. vanema sõdurina. Tekib küsimus, kas degradeeriti siis Hain Urgost korduvalt vaatamata ta erakordsele vahvusele:

Samas ühenduses võiks juhtida tähelepanu ka sellele võorastustundele, mida tekitab Mälgi stiilis see, kui ta tolleaegse talumehe nimeks valib Stefani (ja mitte Tehvani) ning nõnda teda laseb kutsuda ka teistel maameestel, või sakslasest pastori nimetab saksa keelele häälikuliselt mitteomase nimega Söpferiks. Hoopis irriteeriv on aga kuulda tolleaegsete talumeeste suust nii moodsaid kunstlikke sõnu nagu näit. laip (lk. 313).

Mõningaile viimast laadi apardustele vaatamata on Mälgi sõnaline stiil üldiselt siiski huvitav. Hoolimata sellest, et ta oma tegelastel XVII-nda sajandi viru murde asemel laseb kõnelda tänapäeva kirjakeelt, on ta keel väga kujukas, elav ja rahvapärane, kuigi rahvapärane tugeva saare murde karakteriga.

Eelpool puudutatud puudusile vaatamata ületab „Surnud majad“ Mälgi seniste romaanide taseme ja võib eeskätt uude ainestiku tõttu leida rohkesti lugejaid.

Oskar Urgan.

Matt Metsanurk: *Ümera jõel.*
Ajalooline romaan. Noor-Eesti kirjastus. Tartu, 1934. 411 lk. Hind 5 kr. 75 s.

Kirjanik on valinud oma romaanile tänuliku aine — Muinas-Eesti hiilgavama võidu läti-liivi ja rüütlike ühendatud vägede üle. Kuid romaanis leiab käsitlust ka lätlaste ajalooline rüüsteretk Russini juhatusel, kus tapeti kolmsada muinas-eesti vanemat.

Romaani peaintriigi keerleb Mägiste vanema Vello ümber. Vello armastus külavanem Asso tütre Lembi vastu, sellest osaliselt sõltuv sõjaretk lätlaste vastu ja võitlus ristiusuga, mis leiab lõplahenduse Ümera lahingus, kus eestlased purustavalt löövad rüütleid ja nende ristitud käsilasi — liivlasi, ja lätlasi. Romaani alguses rullub meie ees lahti vanem Vello perekondliku iseloomuga kokkupõrge naabervanema Kämbiga, mis iseloomustab teravajooneliselt selleaegset ühiskondlikku mentaliteeti ja rahvus-poliitilist killunemist kogukondlike ja isegi perekondlike omahuvide nimel.

Metsanurga tegelaste peapuudusena varemais teostes torkas silma nende skeemaatilisus. Veretute marionettidena kõik need kindralipojad, Soovered Raudmad jne. tantsisid kirjaniku taktikepi järele, kuulutades oma looja maailma-vaatelisti ja ühiskondlik-poliitilisi tõdesid.

Liginedes kõnealusele teosele sellelt seisukohalt peab nentima, et „Ümera jõe“ tegelased oma enamikus on elulised kujud. See on maksev esijoones vanem Vello sulaste Oti ja Kahro kohta, kuid ka külavanemad — Kiur, Kүүivits, Asso, vanemad — Lembit, Rāiso ja Kāmbi ning āraandja Rahi kohta. Need on kõik teravate kontuuridega joonistatud individid, kes elavad oma täisverelist elu vastavalt oma aja nõudeile ja natuuri põhikoole. Ebamääraseks ja siluetiliseks aga jäävad naistegelaste kujud. Psükoogiliselt usutavam ja usaldatavam on Vello õde Leini oma lapse ja eluõnne-kaotuse traagikaga. Kuid Vello armastatu Lembi kuju jääb kuidagi õhku-rippuvalt ähmaseks. Nii jäävad meil pea täiesti nähtamatuks Lembi ristiusust taandumise motiivid. Teatud piirides ebamääraseks ja haiglaselt verevaseks on jäänud ka peategelase, Vello, isik. On huvitavalt nähtud paralleel Vello isiku ja hundi vahel. Ja see versioon oleks väärtinud süvendamist. Kuid sama vanem Vello, kes unistab läti meeste, naiste ja laste tapmisest tasuretk (lk. 323) — avaldab armastust kui romantiliselt häälestatud koolipoiss möödunud sajandist (lk. 189): „Ja kui ma nägin ehatähte läänes, tulid sa mulle meelde! Lõosilm aasal tuletas sind meelde ja karikakar põllu ääres — see olidki sina!“ — Sama vanem Vello, kelle välimus, liigutused ja tundeemotsioonid juba vaenlasele mõeldes omandavad soe ilme — pihib ristiusu-paatrile otseku vananev prantsuse daam oma pihtiisale armastatu kaotust (lk. 259): „Ta oli mulle armas, ma ei suuda temata elada!“ Ja seda kõike ajal, millal mitmenaise pidamine oli endastmõistetav.

Metsanurga romaani puhul on väidetud arvustajate poolt, et „kivikirvest vibutava ja moodsat Maximkuulipildujat käsitseva sõduri mentaliteedis ei pruugi olla ju mitte mingit olulist vahet.“ Kuid see on põhjalik eksitus, sest indiviidi, ühiskondliku klassi ja rahvuse mentaliteedi kujundajaks on ümbritsev sotsiaalne miljö ja ühiskondlik-kultuuriline arenguaste. Mille poolest aga ei pruugi olla olulist erinevust tänapäeva inimese ja muinaseestlase vahel — on elementaarsed tundeemotsioonid. Ja selles suhtes isegi vana egiptuse kanneldaja psüüh aastatuhandete vahemaa tagant sarnleb teatud piirides tänapäeva inimese omale. Kuid indiviidi mentaliteet kannab alati vastava ajastu ja ajavaimu pitsatit. Ja seepärast on vanem Vello juures täiesti ebakohane mingi

moodsa Taavet Soovere ellusuhtumine romaani esimeses osas.

Et meil tegu on ajaloolise ja rahvuse romaaniga, siis peame nõudma teose tegelasiit psühholoogilise ja elulise usutavuse kõrval ka nende rahvuspoliitilist usutavust. Kuid selles suhtes jätab Vello isik kui Ümera lahingu juht ja võitja palju soovida.

Lätlaste rüüsteretk on teinud maata Vello valduskonna, tappes halastamatult nii mehi, naisi, lapsi kui ka rauku. Kuid Vello ei ärka kättemakukihk selle verepulma puhul. Tema mõttekäigus ei kerki esile isegi oma ja oma alluvate julgeolu kindlustamise motiiv. Selle asemel tema vaid unistab oma armastatu tagasitoomisest Riias Lembitu maleva kaasabil, ja tema kättemaksu mõte piirdub vaid pruudivargaga Rahi isikuga. Alles Lembi tagasitoomisega ristiusu paatri poolt kõva lunastusraha eest ärkab Vello mõte „mööta ennast vaenlastega“ ja kindlustada oma valduskonna julgeolu pikemaks ajaks „üle Koiva minekuga“ ja lätlaste ning rüütelite purustava löömisega. Selle juures kerkib kättemaksu- ja julgeolu kindlustamise motiivide kõrval määravana esile veel võitlus pealarõhuva ristiusuga — „rüütelite verejäänulise ja kättemakuhimulise jumalaga“, kes ähvardab hävitada Sakala, Ugandi ja Mägiste meeste loomupärase julguse.

Üldiselt võib öelda, et romaani viimises kolmandikus muutub vanem Vello isik uuesti usutavaks ja moodsa Soovere kuhu haihtub. Ebakohasena aga tundub see pisaratevool, mis vanem ja tema sõjaseltsilised valavad üksteisest lahkumisel — Ümera võidu järele. Samuti ebakohasena ja liigselt tänapäevsena tundub see „vaese ja väkese mehe“ kaitsmise motiiv Mägiste meeste poolt, mis paaris kohas esile kerkib nii metsanurgalisest (lk. 75 ja 300). Kindlasti palju usutavam ja ajavaimule vastavam on sulase Oti kinnitus, et: „vähem jõudu, vähem õigust“.

Pole ka usutav, et XIII sajandi mees Balti rannikult unistaks kuuvalgel ööl haldjaist kui neitsitest, „kes oma iluga ületavad kõik maised naised, keda nähes ununeb maa ja ilm“ (lk. 21).

Mis puutub olundi kirjeldusse, siis on ebausutav, et üks selleaegne vanem võttis osa heinaniidust, kuna on teada et selleaegne tooniandev seisus seisis sõjameestena eemal tegelikest töist.

Eeltoodu kõrval tundub romaani lugemise lõpetamise järele, et tõelise inspiratsiooni ja intuiitse sisseelamise

asemel ainekku on autorit nii mõnigi kord juhtinud insenerlik konstruimistehnika ja oma kokkuvõtmise järjekindlus. Ent vaatamata sellele, kaaluvad kõnealuse ajaloolise romaani positiivsed küljed üles raamatu puudused.

Teose tugevate külgedena tuleb märkida: sündmustiku dünaamilist arenemishoogu, tegelaste elulisust ja plastilisust, dialoogide kokkuvõtlikku selgust ja usutavust, ideestiku huvitavust, sõnastusstiili kokkusurustust ja rütmilisust ning ainekku positiivsmi.

On tõeliselt nauditavad, aja- ja oludekohased sellised võrdlused nagu: „Pilved olid hallid kui tuhmunud möögatera ega liikunud“; „aeg-ajalt ruttas mõni hall pilvekahl kui põgenev metsakoer kagust edelasse“; „kui inimene on tark, siis on tema kõned kui sassiläänud lingspaelad“; „jäid järele vaid pilvede riismed, mis sarnanesid lagunenud linnuse vallide ja murtud kilpidega“ jne.

Eeltoodut kokkuvõttes peab ütleva, et Metsanurk oma ajaloolise romaaniga on siiski ületanud oma senise isiku ja toodangu ning andnud teose, mis käesoleva aasta romaanitoodangus seisab esirinnas ka oma kirjanduslik-kunstiliselt väärtuselt. Sündmuseks on Metsanurga romaan ka selles mõttes, et teose ajalooline ja positiivistlik ainekku osutab teatud tähiste vahetusele meie kirjanike juhtkonna suunitlusis, kus senini tunti ilmset antipaatiat „romantilise ilutsemise vastu ja „programmilist rahvuslust“ peljati rohkem kui pattu vaimu vastu.

J. Viigant.

Lavakunsti ja -kirjanduse kuukiri „TEATER“.

Novembrikuust algas ilmumist Tallinnas lavakunsti ja -kirjanduse kuukiri „Teater“. Ajakirja väljaandjaks on Kutseliste Teatritegelaste Ühing, kuhu on koondunud näitlejad, lavamuusikud, dekoraatorid ja tehniline personaal kõrgist kutselisest teatreist üle maa. „Teatri“ peatoimetajaks on „Estonia“ direktor Paul Olak, toimetusse kuulub teatrite kunstilisi juhte, suurimate ajalehtede kunstiarvustajaid ja kirjanikke, kuna ajakirja kaastöölisiks on silmapaistvaimad jõud meie kunstnik- ja kirjanikkonnast.

Ajakirja „Teater“ põhiülesandeks on teatriküsimuste ulatuslik ja igakülgne käsitlemine; samal ajal tahab ajakiri puudutada kokkuvõtlikult aga ka teisi kunsti ja kirjanduse alasid, nagu kujutav kunst, muusika, tants, ilukirjandus jne. jne., sest sünteetilise kunstina on

teatril kõige lähedasemaid kokkupuuteid teiste kunstialadega. Seega kujuneb „Teater“ ajakirjaks, kus kõik kunsti ja kirjandusse puutuvad küsimused leiavad kokkuvõtlikku käsitlust parimailt asjatundjailt ja eriteadlasilt.

Ühtlasi annab „Teater“ oma veergudel iga kuu ülevaate kõigi meie suuremate teatrite tööst ja kavatsusist; lühikese ülevaate teatri- ja kunstielust välismaal, vesteid ja lühijutte, anekdoote ja nalju teatrist ja näitlejaist jne. jne.

Erilist tähelepanu tahab ajakiri pöörda meie maalavadele, kus areneb hoogus ja tulemusrikas töö, aga tihtigi häid kavatsusi jääb teostamata oskamatuse tõttu. Ajakiri „Teater“ annab oma veergudel praktilisi näpunäiteid näite-

juhtidele, näitlejaile, dekoraaatoreile, deklameerijaile jne. jne., ning meie kvalifitseeritud kaastöölise pere on kindlustuseks, et siin maalavade tegelasile esitatakse kõige tulusamat ja vajalissemat.

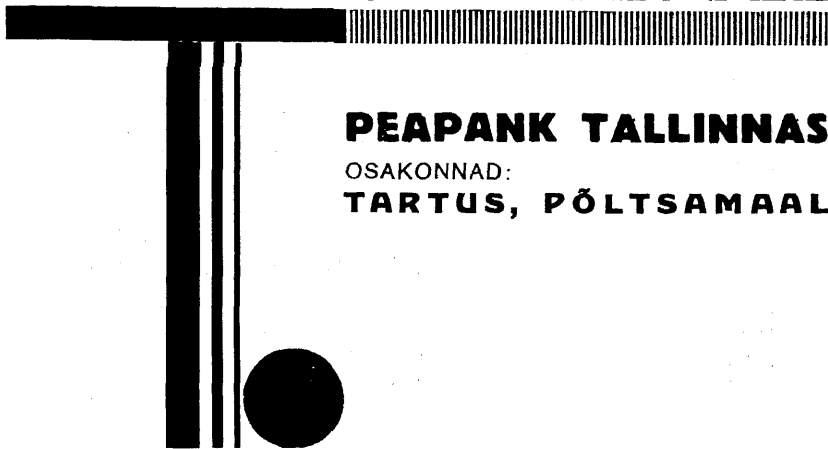
Ajakirja „Teater“ ilmub 1935. a. 9 numbrit, üksik number 25 senti, aastakäik kojusaatmisega kaks (2) krooni. Ajakiri ilmub heal paberil, iga number vähemasti 36-leheküljelisena ja on väga rikkalikult illustreeritud. Anda nii odava hinnaga väärtuslikku pildirikast kunstiajakirja on meil võimalik ainult selle tõttu, et ajakiri „Teater“ ilmub Kultuurkapitali ja kõigi teatrite ühisel toetusel ja on rajatud massilisele levikule.

Ilmub 12 korda aastas. Tellimishind aastas kr. 3.—, poolaastas kr.1.70.

Vastutav ja tegev toimetaja: *Edg. Kant.*
Toimetuse liikmed: *N. Kaasik, H. Moora, V. Nõges, Ed. Salumaa (Sahkenberg).*
Väljaandja: *Eesti Rahvuslaste Klubide Liit.*

AKTSIASELTS

TARTU PANK

PEAPANK TALLINNAS

OSAKONNAD:

TARTUS, PÕLTSAMAAL

TOIMETAB KÕIKI
PANGAOPERATSIOONE

KORRESPONDENDID KÕIGIS KODUMAA LINNADES

PANGAÜHENDUS LONDONIS:

The British Overseas Bank Ltd.

PE A 237, 11/12
7261

PILSEN
MÜNCHEN
EKSPORT-
PILSEN

»LIVONIA«

ÔLU, MÔDU JA
KARASTAVAD JOOGID!